

W. J. Brunkhous

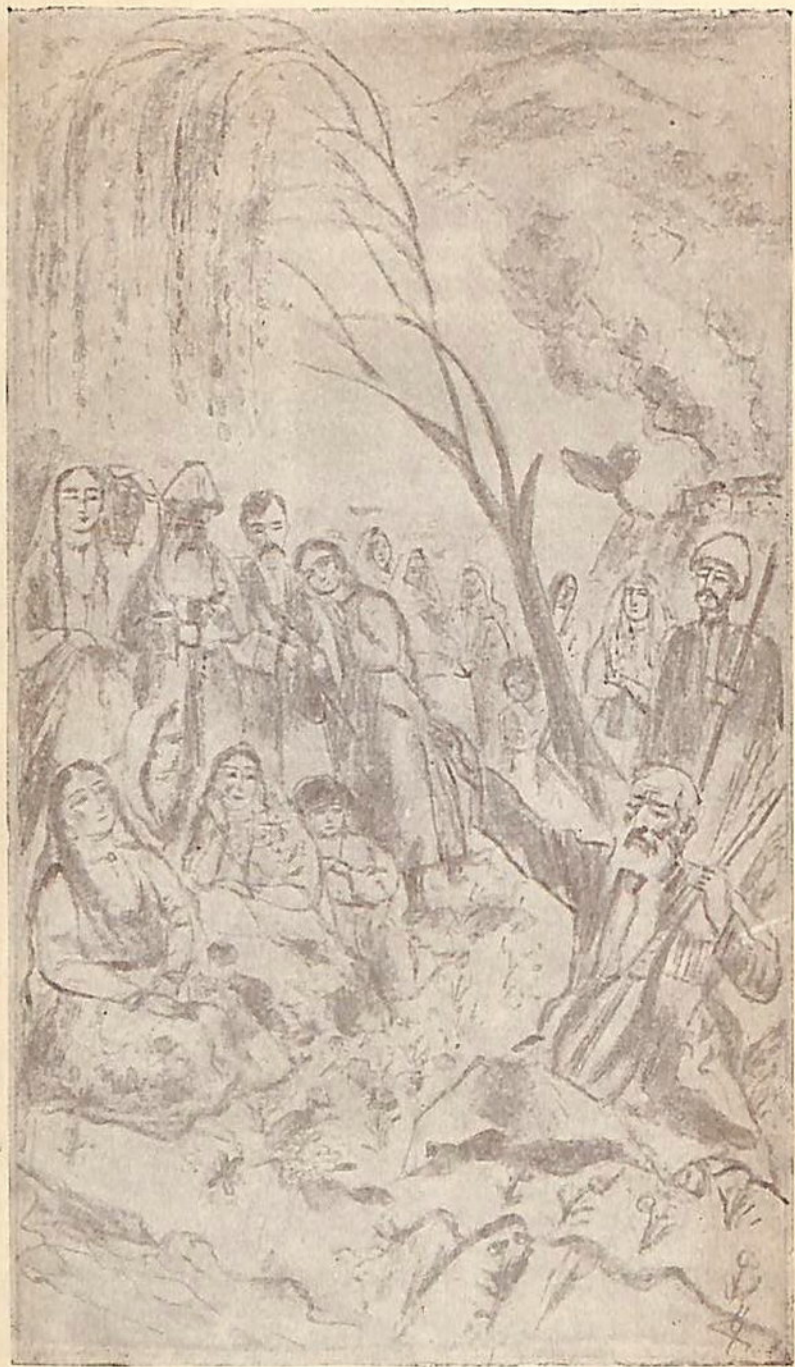
Thompson

Thompson

1943







891.99:

p-70

ԱՎ. ԻՍԱՀԱԿԻԱՆ

ՍՏԱԿԳԼԱՍ Է 1961 թ.

ՀԱՏԸՆՏԻՐ

5033
5513
A

ՀԱՅԵՏԶՆԱՍ
ԵՐԵՎԱՆ 1948

Կազմը և Յրոհճի սպիսւք
Ճաղ. Յկարիշ Հ. ԿՈՉՈՅԱՆԻ

ԱՅ. ԻՏԱԱԿՅԱՆ
ԻՅԲՐԱՆՆԵ ՏԻՒՒ
(Ոա առյանսկոմ յազյե)
Արմգիշ—1943—Երեւան

Ես երգիչ եմ—երկնի թիթեռ,
Ես դանձ չունիմ—լե՛ռ ու բե՛ռ.
Ես սիրում եմ ծաղիկ, աղջիկ,—
Ծաղիկ բուրմունք, կույսի սեր.
Ես սիրում եմ մրմունջ—տրտունջ.
Տանջված սրտի երգ ու վերք:



Գիշերն եկավ, դուլ-հուլն ընկավ,
Աստղունք լուսնին ձայն տվին.
Լուսնյակն եկավ, մուլ-ծուլն ընկավ,
Հավքերն ինձի ձայն տվին:

Ես վեր ելաւ ոգի առած՝
Զարկի սրտիս լարերին.
Սիրտս խնդաց, կուրծքս թնդաց—
Եվ լարերը խզվեցին...

— Միայն սիրո լարը մնաց
Սրտիս անհուն խորքերում.
Ու սուրբ սիրո երգը չողաց
Կյանքիս ամեն ծաղկերում...

— Մի՛ բարձր երկիրնք է...

Ամբի՛ն արարած

Աստղ ունի աշնտեղ—

Գահ ունի աշնտեղ:

— Մի՛ բարձր երկիրնք է...

Բո՛ւյր կուտա ծաղկին,

Սեր կուտա կույսին,

Կյանք կուտա անկյանք,

Չոր անապատին—

Ամայիկ սրտին...

— Մի՛ բարձր երկիրնք է...

1893



Նրանք իմ կյանքը երազ դարձուցին—

Կուսական մաքուր աչերը անո՛ւշ.

Յամաքած սիրտս նորից լացուցին,

Հողի վառեցին երգերով քեթո՛ւշ,

Շուրջըս փռեցին սասողիկ ու ծաղիկ—

Կուսական մաքուր աչերը անո՛ւշ...

1904



Հողի կուտամ, հողի տո՛ւր ինձ,

Իմ նազելի աչաղեղ:

Մի՛րտս—սե արտ, սերդ ալ—լարդ,

Թո՛ղ բողբոջի նա աշնտեղ.

Մի՛րտս—գիշեր, սերդ— վառ աստղ,

Թո՛ղ չողչողա նա աշնտեղ...

1892

Ա՛խ, ալ-վարդէի, սիրո վարդէի

Չո՛ր փշերը մնացին...

Էն փշերը մատաղ սիրտըս

Քրքրեցին ու կերա՛ն.

Կարմիր-կանանչ իմ օրերըս

Սիրո սգով սևացան...

Ա՛խ, ախոս՛ս իմ դարուն կյանքիս

Սո՛ւր փշերը մնացին...

1897 . Ալեքսանդրապոլ



Կուղե՞ս լինիմ վշտի ցողեր՝

Աչերիդ մեջ չող ցայեմ.

Լուռ գիշերովա անուշ հովեր՝

Փունջ ծամերդ փայլիայեմ :

Կուղե՞ս լինիմ վարդ-նազելի՛

Կրճքիդ վրա վառվում.

Արշալույսի շողեր ոսկի

Դեմքիդ վրա փայլիւլիմ :

Կուղե՞ս լինիմ ծառ ու ծաղիկ՝

Քեզ զրկումս նինջ սփռեմ.

Թաւուկ ստվեր, թովիչ թռչնիկ,

Օրոր ասեմ օրորեմ :

Ինչ որ ցանկաս՝ կուղե՞ս լինիմ,

Լինիմ երկինք ու երկեր,

Լինիմ ծո՛ւլ, ժայռ, արև, լուսին,

Մ՛իա՛յն, միա՛յն ինձ սիրեր...

1892—Հաոիճ

Սիւրբա իմ, սպասի՛ր, գուցե արշալիւնըս
Ողջունե երկինք, գուցե մանուշակ
Շա՛ղ տա բյուրեղներ, գուցե մի նոր լույս
Հալածե մութը, գուցե հաղթանակ
Տանիս կովի մեջ—մի՛ հուսահատի՛ր .
Ապրի՛ր մինչ կա կյանք, մինչ նորոգ հույսի
Կախարդ հորիզոն... Սիւրբա իմ յլտաակի՛ր,
Ինչո՞ւ ես հեծում, մի՞թե ամեհի
Օճե է ճնշում քեզ—կասկածը անհույս,
Չանձրույթը դատան... մի՞թե խորտակվեց
Սերը սրբազան— երկինքը հոգուս...
— Տանջվի՛ր, հուսա՛...
1891—Ալեքսանդրապոլ



— Պարզեկա դիչե՛ք...
Աստղերն երկնքում լուռ սլաղում են,
Շողերը լուսնի դիպել են սարի
Զյունոտ կողերին—կողերը ցոլում,
Պեծիւն են տալիս:

Բամին ցրտաշունչ
Թեպեքը փռած փնչում է, թռչում,
Երկիրը սառած՝ ճաքում—ճաքճաքում,
Ձյան հատիկներով կուրծքը քարափի
Մեծում ու ծեծկոխում . . .

Անձն՝ յր ճանապարհ...
 Առաջ՝ եմ գնում—սուր, —ես չը գիտեմ,
 Սառսույց ու ձմեռ.

Առաջ եմ գնում անհո՛ւյս, անընկե՛ր,
 Քամի ու դիշե՛ր...
— Ա՛խ, եթե հանկարծ հույսըս չողջողար,—
 Նա ինձ ողջունե՛ր...

1892



Մի՞թե պիտի թողնե՛մ, թողնե՛մ
Վարդ ու շուշան խնկաբույր,
Անդորր լունն թռչուններէ
 Վառ մեղեդին,
 Ակն—աղբյուր:

Մի՞թե պիտի, չքնաղ ընկե՛ր,
Կյանքի անուշ հույզերից
Կուրծքդ հանգչի,—լուռ դադարիս
 Սառն ու անկյանք
 Շիրմի տակ...

Մի՞թե պիտի փոշի դառնան
Այդ աչերըդ կենսավառ,
Ուր շողում են հույս ու տենչեր—
 Սիրո աստղեր
 Ինձ համար:

Մի՞թե պիտի վառ ժպիտըդ
Եվ արցունքիդ ծիածան
Ինչպես երազ անդարձ մարին
 Խոնավ հողում
 Համիտյան:

Օ, ե՛նչ,—մի՞թե, մի՞թե, հոգյա՛կ,
Պիտի անհետ մոռացվիս,
Զյունի շերտեր վըրադ դիզվին,
 Փոշիդ տանի
 Յուրտ քամին...

1893—Ղազարապատ դյուղ

Հոռու պարտիզում՝ սըլտատըրոյի, սիրատենչ
իմ նազեկուն սպասում եմ այս դիշեր․

... Շըլուկ ընկալ ահա վարդի, ծաղկանց
մեջ,

Ծրվծիացին շուրջն մեկտաքս դառ փեշեր․

Իմ նազեկուն շունչը քեքուչ ինձ շոյեց,

Կարոտաւառ հպարտ կրծքին փարվեցի․

Ծով-մազերի բույրը անո՛ւշ՝ ծաւալւեց,

Աստղ-աչերին համբույրներն վառեցի․

Շրթներիցըս ալ-արյունը կաթկաթեց

Եվ բախտաւոր, և երջանիկ լացեցի...

— Վա՛յ քեզ, թըշւառ, ցընորքների խեղճ
տըղս,

Ոչ ո՛ք չունիս, ոչ ո՛ք չըկա՝ քեզ

մոտ դա...

1905 - Ալեքսանդրասյուր



Եվ սերը սիրտըս կարեւիւր խոցեց,
Վերքիս այս, քո՛ւյր իմ, դեզ-դարման չը կա՝
Սիրուն արցունքով աչխարհ թաթախեց
Բայց դո՛ւ մնացիր օտա՛ւր, անըզդա...

Եվ ո՛ւր լինում եմ, քո սերն եմ երգում,
Սիրտըս դեպի քեզ թռչում ե հալերի․
Ուրիշին դըրկած՝ էս քեզ եմ դըռում,
Ուրիշի դրկում, — բայց քոնն եմ հալիւրի...

Եվ դու հալխոյան անհաս աստղի ու՛ս
Ինձնից հեռո՛ւ ես, ինձնից հեռո՛ւ ես...

1904 -- Նոր-Նախիջևան

Նման դայերի խմբին ամեհի,
Զըմբան գիշերին ունում է քամին:
Եվ իմ պարտիզում—մուս'յա, ամա'յի,
Խեղճ ուռններին ջարդում է քամին:

Ա'խ մանկույ լացեյ քո սերը, սի'րտ իմ,
Ոչ ո'ք չհասկացավ երազդ աղվոր.
Զուր մի' սրտնիր սիրտ իմ մտերիմ,—
Ծնվել է հոգին հավերժ մենավոր:

Հանի'ր քո սերը սրբալիցը անհույս,
Այդ խորթ, աղօրեն դավաին աշխարհի,—
Զգի'ր այս դաժա'ն, մո'ւթ գիշերին դուրս՝
Յուրտ քամու րերան... թո'ղ երթա սառի...

Թո'ղ լա՛յ հեծեճա սերըս՝ որք, անմա'յր,
Եվ քամին լացը նրա թո'ղ տանի
Ալեկոծ ծովեր, անապատ մի վայր,
Մակայն մարդո'ւ մոտ... երբեք չը տանի...

Ունում է քամին, վայում դժընդակ
Մուս'յա գիշերին ճյուղ—ճմերայնի.
Եվ սերըս ջարդված ուռնների տակ
Մեռնում է մենակ.—թո'ղ երթա՛ մեռնի...
1904—Այերսանդրապոլ



Իմ հոգին տարագիր մի թռչուն՝
Մըրրկով դարնված, թևավթալի.
Հողմերն են հեզ գլխիս չառաչում,
Եվ ուղիս անհատնում և անտի:

Դու բյուրեղ բարձունքում մի երազ,
Հուսազարդ, և քնքուշ, և գողտրիկ,
Մի երազ սրբափայլ և անհաս,
Հալիտյան հեռավոր մի աստղիկ:

Այն, նայիր մի անդամ ինձ վրա
Քո անդորր և քո խոր աչերով.
Հայացքիդ ծովի մեջ դեթ մի սրահ
Թող հանգչեմ սրտիս հուր-տենչերով:

Իմ հողին վերալոր մի թռչուն,
Չունի բույն, չունի քուն ու անդորր.
Հողմերն են հեզ գլխիս շառաչում,
Եվ ուղիս սև ու մութ և մոլոր...

1905—Ալեքսանդրապոլ



Քնքուշ հովիվ, իմ նազելույ
Քաղցր բուրմունք հեաղդ բեր.
Վիշտս ու ցալս շո՛ւտ փարատի՛ր,
Սիրո բարև հեաղդ բեր:

— Շո՛ւտ, մատույակ, ոսկի թասով,
Վարդի գույնով գինի՛ բեր:

Անուշ խոսքեր սիրուս սրտի
Պարտեզներից քաղի՛ր բեր.
Ջերմ համբույրի, ծով-կարոտի
Ծաղիկ-ծաղկունք՝ հեաղդ բեր:

Շո՛ւտ, մատույակ, ոսկի թասով.
Նռան փայլով գինի՛ բեր...

Մութը գրկած գետ ու գետին
Հով ու ալիք կը չնչեն,
Նրկինք գրկած աստղ ու լուսին,
Արտերն անդորր կը ննջեն:

Սիրաս, սիրաս թույլ կգարկէ,
Սեր ու երգեր է՛լ չկան.
Նոր էր ծլել, արեւ սիրեց,
Արեւ-աչեր է՛լ չկան:

Վառ աստղերը երկնից ընկան,
Վարդ ու շուշան թառամեց.
Ա՛խ, իմ կյանքս, անուշ կյանքս,
Կատր-կատր փչրվեց...

Հովն ու ալիք կուգան, կերթան,
Յալած սիրաս կչոյեն.
Ու իմ սիրուս մրմունջներից
Տխուր երգեր կհչուսեն...

1895 — Դադարադատ



Օտա՛ր, ամայի՛ ճամբեքի վըրա
Իմ քարավանըս մեզմ կը զոզանջի.
Կանգնի՛ր, քարավանս, ինձի կը թվա,
Թե հայրենիքես ինձ մարդ կը կանչի:

Բայց լո՛ւս է շուրջըս ու շըշուկ չըկա
Արեւա՛ն, անդո՛րր այս անապատում
Ա՛խ, հայրենիքըս ինձ խորթ է հիմա,
Ու քնքուշ սերըս ուրիշի գրկում:

Կընոջ համբույրին է՛լ չեմ հալատա,
Շուտ կը մոռանա նա վառ արցունքներ.
Շարժվի՛ր, քարավանս, ինձ ո՛վ ձայն կըտա,
Գիտցի՛ր, լուսնի տակ չըկա ուխտ և սեր:

Գընա՛, քարավանս, ինձ հետդ քա՛ջ տուր
Ստար ամայի ճամբեքի վըրա.
Ուրտեղ կհոգնիս՝ դըլուխըս դիր վար—
Ժեռ-քարերի մեջ, փըշերի վըրա...

1903—Հին-Նախիջևան



Ծաղիկ էի նորաբողոք,
Սարի լանջում, երկնի տակ.
Ինձ կը դյուլթեր առվի խոխոջ,
Ինձ կողջուներ արեգակ:

Գիշերները՝ աստղ ու լուսին
Վար կիջներն երկնքեն,
Որ հեքիաթներ ինձ ասեին
Կախարդական, ոսկեղեն:

Գառների հետ լուսածագին
Եկար սարը, ջա՛ն աղջիկ,
Ինձ քաղեցիր, դրիր անդին
Կրծքիդ վրա դեղեցիկ:

Այնտեղ չքեղ՝ ևս ապրեցա
Երազներով երջանիկ.
Մերըդ դավեց ինձ, սեվաչյա՛,—
Ես չորացա, ա՛խ, աղջիկ...

1892—Եջմիածին

Երազիս տեսա՝ օրո՛ր ու շորո՛ր
Քարվան էր անցնում զնգալով անո՛ւշ.
Սարերի փեշով ոլո՛ր ու մոլո՛ր
Քարվանն էր անցնում զնգալով անո՛ւշ:

Նազելիս տեսա ուրախ, շողշողուն,
Հարսի քողերով, ռսի շորերով.
Ու ոտներն ընկա կարոտով վառման,
Ա՛խ, քարվանն անցավ սրտիս վրայով:

Ճամբու փոշու մեջ անտերունչ, անտեր,
Ընկած էի ես ջարդված ու անհույս.
Ու հեռուներից լսում էի դեռ
Անցնող քարվանի զողանջը անո՛ւշ...

1907



Ա՛խ, ես սիրու ճամբի ափում
Մենակ բուսած վայրի վարդ եմ.
Անց ու դարձի փոշին ծփուն
Վերաս իջած, կորած վարդ եմ:

Սիրունները պարտեզների
Քնքուշ պահած վարդն են սիրում,
Ես հուր-վարդն եմ ժեռ սարերի՝
Սերս հասած արևներում:

Անց ու դարձող ինձ չի նայում,
Իսկ ես սիրու ծով-ծարավ եմ.
Ծարավ սիրաս փշեր բուսցուց,
Հիմա չար եմ ու նախանձ եմ...

1901

Քո ունքերդ, իմ սիրեկան,
Կեռ են դաճճի թրի նման:

Աշխարհը՝ սուտ երազ ու սին,
Թող որ խմեմ, իմ սիրեկան,
Շրթունքներդ կարմիր գինին,
Դուխոս դարկ դաճճի նման, . .

Քո ունքերդ, իմ սիրեկան,
Կեռ են դաճճի թրի նման:
1912—Իզմիթ



Ես հավիկ լինեի,
Դու՝ նազուկ ցարասի.
Դիվելի կարոտով
Վարսերդ սնդուսի:

Ես եղնիկ լինեի,
Դու՝ աղբյուր սպաղսաջուն.
Խմե՛հ համբույրդ
Շրթներով առչորուն:

Ես թիթեռ լինեի,
Դու՝ կարմիր բոց-կրակ,
Կիզելի գրկիդ մեջ,
Մեռնեի ոտքիդ տակ:

1918

Գրկեր ինձ մեղմիկ,—
Քո կախարդ գրկում
Ես գգում եմ ինձ
Իմ հայրենիքում:

Ծիծաղում ես դու՝
Ուրախ ու անմեղ,
Մեր դռան, ասես,
Աղբյուրն է բյուրեղ:

Շնչո՛ւմ ես դու
Այնպե՛ս հեղ, անուշ,
Ասես, մեր դաշտի
Հովիկն է քնքուշ:

Ու երբ խաղում ես
Իմ մաղերի հետ,—
Վառ մանկությունս
Ինձ դառնում է ետ:
1918



Մի մրայոն աղջիկ տեսա
Ռիալտոյի կամուրջին,
Հարդ մաղերը—դեռ գիշերովս,
Եվ հակինթներ՝ ականջին:

Աչքերը սև— արևներ սև,
Արևներ ի պես անշեջ,
Գալարում էր մեջքը թեթև
Ծաղկանկար չալի մեջ:

Աչքս դիպալ աչքի բոցին,
Ու դլուխըս կախեցի.
Ժպտաց ժպտով առեղծվածի,
Հավերժական կանացի:

Մխամիրա չեմ՝ հալատամ քեզ.
Տառապանքս մորձ ունի.—
Մի մրայոն կույս էք քեզ պես,
Կոտրեց սիրտս պատանի...
1925—Վենետիկ



Ասում են, թե՝ դու աճնակես
Մոռացել ես ինձ աճնակես,
Որ երբ անունս են տալիս,
Հաղիվ միտքդ եմ դալիս:

Բայց, նաղելի՛ս, ձեր լավում
Այն լորին է դեռ ծաղկում,
Որի քնքուշ բույրի մեջ
Քեզ դրկեցի սիրտսունչ:

Ու դրկիս մեջ այսօր դեռ
Կիզող կրակ է մառլիլ,
Իսկ երբ անունդ են տալիս,
Սիրտս արյուն է լալիս:

Ա՛լիս իրա՞վ է՝ դու աճնակես՝
Մոռացել ես ինձ աճնակես,
Որ երբ անունս են տալիս,
Հաղիվ միտքդ եմ դալիս...
1923—Վենետիկ

Վերջին հորձանք լամ ցնորքի,
Դրոհ տվիր կյանքիս վերջին,
Ձեռիդ անհուն բաժակ ոսկի՝
Արբեցումի հրով վերջին:

Սեդ մաղերդ օձախույվ
Խճճեցին ուղիւս վերջին.
Անհադ հողիս լցվեց լրիվ
Մահասարսուռ սիրով վերջին:

Արյունս հիմի աչքս առած՝
Դեմդ եմ կանգնել դողով վերջին.
Սիրտս փռված՝ սիրուդ առաջ,
Մահ խոցեցիր սրով վերջին...
1927—Երևան



Թաթիկներդ չուք կտան
Դեմքիդ վրա թափվիչ.
Սիրտս չուքի տակ անուշ՝
Ծվար մտած կերաղէ:

Թաթիկներդ լուսեղեն—
Լույս թռչնիկներ հեքիաթի.—
Ճաճանչներով ոսկեղեն
Բույն կհյուսեն նոր բախտի:

Զմրուխտ թասով դինի ես,
Բույրդ աշխարհ է առել,
Շուրթս վառվեց շրթներդ,
Աշխարհիս տերն եմ դառել:
1921—Վենետիկ

Ծաղկավառ ուղին գնում է կրկին.
Ուր լույս-թեւերով ճախրում էի ես՝
Երազելով քեզ, հայերժական կին:

Ծաղկավառ ուղին գնում է կրկին,
Եվ նրա ալիքն կանգնել եմ մոլոր
Եվ բեկված կյանքով, տխուր-տխրազին:

Ծաղկավառ ուղին գնում է կրկին,
Եվ լույս-թեւերով ճախրում են նրանք՝
Երազելով քեզ, հայերժական կին...

1929—Երևան



Տարիներ հետո քեզ տեսա նորից,
Սիրտըս արտասուեց, բայց ժպտացի ես,
Նույն աղջիկն էիր՝ չքնաղ բոլորից,
Հոգուս մտերիմ, հարազատ աշխատ:

Աչքերդ մեղմով հանգչեցին վերաս,
Ես հպարտ ու վեհ անցա քո մոտով.
Շուրջըս ծածանվեց լուսեղեն երազ,
Եվ ետ նայեցի անզուսպ կարոտով:

Սուտ է, նազելիս, չի դատել երբեք,
Երբեք չի դատել մեզ կյանքը դաժան.
Քույր իմ, ամոքիր սիրտըս վշտարեկ,
Քոնն եմ եղել միշտ, քոնն եմ հավիտյան:

1900—Ալեքսանդրապոլ

Քննադատ՝ վարդը թըփին ետ չի դա նորից,
Եվ չի դա հալեա ժամն անցած օրից:

Անցած կյանքը՝ հիմա երազ է, մշուշ,
Վերջոն ու սերդ՝ անուշ՝ հուշերն են քնքուշ:

Սիրտը՝ մաքուր պահիր ու բարի արա,
Որ ամալ չընտիր հուշերիդ վերա:

Մի վրադիր... մահին կհասնիս վաղ-ուշ,
Չեղածի պես կանցնին և երազ, և հուշ...
1904—Մոսկվա



Կուղենայի, երբ կրկին
Գամ հոգնաբեկ ուխտավոր
Նվիրական քո շեմքին,—
Տեսնել այնպես նորից քեզ,
Ինչպես տեսա, սիրեցի,
Սիրեցի քեզ սրտակեզ:

Շնորհներով կուսական,
Աչերիդ մեջ նըվիրում,
Խոստումներով դյուրթական.
Ճակատը՝ լույս ու ճաճանչ,
Եվ ժպիտով հոգեթով
Եվ ձայնիդ մեջ՝ սիրո կանչ:

Շուրջը՝ դարնան բույր ու չաղ,
Շուրջը՝ կարկաջ ու կանաչ,
Եվ երազներու չքնաղ:
1925 - Վենետիկ

Լուռ գիշերին մտքիս գլխաց
Շա՛տ ստվերներ ժողվեցան.—
Ընկերներս՝ մեռած, կորած,
Հոգուս խորքով անց կացան:

Նրանց աչքերն՝ անհույս, անսեր,
Սրտիս խորքը նայեցին,—
Խոր վերքի պես սիրտըս բաց էր,
Նրանք այնտեղ սուղվեցին...
1899—Ալեքսանդրապոլ



Գաղաթներին մով սարերի
Թափառեցի սերըս լալով.
Լացըս քամին զով սարերի
Լսեց, տարավ թեւին տալով:

Ու լըսում եմ լուռ գիշերին
Լացըս հիմա ամենուրեք.
Միշտ ծեծում է դուռըդ քամին,
Բայց չես լըսում նրան երբեք...
1904



Վարդի շրթունքըդ, աղջիկ աչադեղ,
Համբույրի համար հասել է ահա.
Օ, մի՛ արձակիր մադերըդ չքեղ
Հոգնած, ջարդված իմ կըրծքի վրա:

Գարունը վաղուց գնաց իմ սրտեն,
Եվ սիրտըս հիմա՝ ծանրը, վըշտահար,—
Վարդի շրթունքըդ հասել է արդեն
Հնչուն համբույրի, բայց ոչ ինձ համար...
1906

Պիչերն երազով, զօրը կարոտով
Նազելի տեսքիդ մընացի անհաս.
Աշխարհը հարբեց քո անուշ հոտով,
Մենակ ես քեզնից մընացի անմաս:

Ա՛խ, դոնե տեղըդ վարդեր ուղարկի՛ր,
Համբուրեմ, դընեմ մարած աչքերիս.
Գոնե վարդերիդ վիչերն ուղարկի՛ր,—
Համբուրեմ, դըղվեմ սիրավառ սրտիս.
1906



Աղբյուրի մեջ մի մարայ
Շուքն է տեսել եղնիկին—
Ու ման կուգար միալար
Մուրիկ-մուրիկ եղնիկին:

Այն եղնիկն էլ երազին
Մարալի ձայնն է լսել.—
Ու ման կուգար մարալին
Մուրիկ-մուրիկ զօր-դիչեր...
1904—Հառիճ



Է՛յ դու, ջահել, հպարտ հասակ,
Անցար ոսկի ամսի սկես.
Քեզ հետ տարար երգեր ու սեր,
Տարար դարունն իմ սրտես:

Քար կը սեղմեմ սրտիս հիմա,
Կեղնեմ սարերը լալու.—
Ա՛խ, լաց՝ ի՛նչքան, ի՛նչքան կուգես,
Անցածն էլ ետ չի գալու...
1905—Ախալքալաք

Շն կուզեի արևալիան
Անասպատը ամայի,
Ուր մենք մենակ եւ վըշտահանք
Թափանքի ու լայի:

Աչխնդրհից դուրս ու սրտաբաց
Անասպատում ամայի
Տնք ժայռերը ամուր դրկած՝
Համբուրեի ու լայի...
1906.—Մրհն



Առաջնորդուն ծով ճաճանչում
Արտուտն ուրախ ճախրում է վեր.
Յալ ու խալար չի ճանաչում՝
Երգում է լույս, երգում է սեր:

Իսկ իմ սիրտը տխուր ու սև,
Շուրջըս՝ ավեր ու ցավեր.
Եվ իմ վշտոտ գլխի վերև
Արտուտն ուրախ երգում է սեր...
1905



Միշտ զգում եմ ես, որ մի հեռավոր,
Օտար աշխարհում ինձ պես վշտահար
Մի սիրտ է այրվում՝ անհայտ, մենավոր
Եվ երազում է, թախծում ինձ համար:

Եվ թվում է ինձ, որ սուրբ համբույրով
Ես փայփայում եմ ձեռները նրա.
Եվ դուրգուրում եմ, զըզվում կարոտով՝
Քնքուչ գըլուխը իմ կըրծքի վրա...
1905.—Ալեքսանդրապոլ

Եվ արժիւ մի սէ իջաւ սրբաբնայ,
իջաւ երկնքից և կուրծքըս փըշրեց
Եվ սիրտըս կըսեցեց, և սիրտս տարաւ
Դեպի վեհ լեռներ, ժայռեր բարձրաբերձ:

Եվ նետեց սիրտըս վառ լազուրի մեջ,
Խրոխտ բարձունքին հզոր լեռներէ,
Եվ չուրջըս այն օրից լսում եմ անշեջ՝
Շառաչումները արծիւի թևիկերի...

1905—Կարս



Կնոջն ուղեցի հաւատաւ նորից,
Լալ ու երազել յառաջիկա նըման.
Բայց արյունոտակեց խեղճ սիրտըս նորից,
Եվ որբ մնացի և թափառական:

Սե'ր, մնաս բարով, էլ քեզ չեմ նայի,
Չեմ բաղխի դուռըդ ունայն քամու պես.—
Բայց կուղեմայի հավիտյան լայի,
Եվ չըցամաքեր արցունքը սրտես:
1905—Թիֆլիս



Դու նըչխուն նուռ դառը վրադ,
Ես քո թուփն եմ, չուքիդ մեջ.
Դու քնքուշ վարդ վառը վրադ,
Ես տերեւիդ եմ փըշիդ մեջ:

Վախենամ թե մի օր էլ դան,
Բեզի քաղեն ու տանին.
Ես թուփ-տերեւի մընամ, չորնամ,
Ձարկե դեպի՞ն ցուրտ քամին...

1906

Քո՛ւյր իմ նազելի, նայիր քո դիմաց՝
Վերալուր, ավեր սիրտըս եմ բացել
Ա՛խ, նվիրական ինձ քո դերկը բայ
Եվ դուրդուրիւ ինձ, ես չա՛տ եմ լացել...

Քնքո՛ւչ ձեռներով աչերըս սըրբիր,
Մի՛ թող ինձ լալու—ես չա՛տ եմ լացել,
Ճակատիս մռայլ՝ մշուշը ցըրիր,
Եվ դուրդուրիւ ինձ, ես չա՛տ եմ լացել:...

1904



Ա՛խ, իմ սիրուս վառ դարունը թռչնեցա՛յ,
Ձառ վարդերս կոկոններում մընացին.
Դալար սրտիս սուրբ արցունքը քարացա՛յ
Ու ծանրացա՛յ սրտիս վրա դառնադին:

Մեռի՛ր դընա՛... առանց քեզ էլ կյանքը կա,
Ուրիշ վարդեր կշողչողան դարունքին.
Ուրիշ չըրթներ դուցե վաղը կամ հիմա
Կը համբուրենք քո սիրածին կաթոգին...

1904



Ամեն գիշեր իմ սլարտեզում
Լալկան ուռին, հեզ ուռին
Վշտատոչո՛ր լաց է լինում,
Լաց է լինում իմ ուռին:

Եվ սըրբում է առափոտու
Կուլյա արևը նազելի
Հուր ծամերով հեզ ուռենու
Արցունքները բյուրեղի...
1892—Ալեքսանդրատով

Երազիս տեսա՛յ, վոր ծովի ափին
Ես ընկած էի խոր վերքը սրտիս .
Եվ ալիքները մեզմ' ծփում էին՝
Անուշ օրորով ինձ անդորր տալիս :

Երազիս տեսա՛, որ ընկերներըս
Ուրախ երգելով անցան ծովափով .
Սակայն... ոչ մեկը ինձ ձայն չըտվեց .
Իսկ ես լուռ էի մահվան խոր վշտով...
1901—Յյուրիկ



Արազի ափին բոստանըս լինի,
Սարվի ուռ տընկեմ, վարդեր ու լալա .
Հով ուռենու տակ քողտիկս լինի,—
Օջախիս միջին կրակ բոցկըլտա :

Ու սրտով սիրած Շուշանըս լինի,
Օջախիս կողքին գուրգուրենք իրար .—
Արազի ափին բոստանս լինի,
Ծով-քրտինք թափեմ Շուշիկիս համար :
1902 - Բագու



Շափա՛ղ կուտաս բաղի միջին,
Ա՛յ կարմիր վա՛րդ, շաղի միջին .
Բուրմունքի պես հյուսվում ես վեր
Իմ զառ ու լալ խաղի միջին :

Խեղքս է տարվել քո ալ-վարդին,
Ձար չես անում իմ ծով-դարդին .
Բլբուլի պես թռնիմ քեզ մոտ,
Կարոտել եմ ծոցիդ զարդին :
1907—Վիեննա

Արտուան՝ ուսին, վարդը՝ սրտին,
Գարունն եկավ, ջա՛ն դարուն,
Տնւղտը՝ ծոցին, աստղը՝ ճակտին,
Գարունն եկավ, ջա՛ն դարուն Կ.:

Արտուան անոռ իրգում է սեր,
Սիրտըս լո՛ւռ է, քանց՝ ձմեռ,
Էս ի՞նչ կարմիր վառ արե՛վ է,
Սիրտս մո՛ւթն է, քանց գիշեր:
1899



Ես ո՞ր մեանիմ ու իմ վերքից
Եթե մի վարդ դուրս ծլեր,
Եվ ընկերըս հեռու տեղից
Գար՝ չիրիմըս այցելեր.

Եթե նրա խոր աչերից
Մի ցող վարդիս մեջ ծորեր,—
Այն սուրբ ցողը սիրտս կերթար,
Վերքըս խորունկ՝ կը բուժեր:
1898—Օդեսա



Այսօր ձեր տուն մեծ խնճուղք կա,
Դու կը բուրես վարդի պես.
Չորս բոլորըդ հարուստ տղա,
Դու կը փայլես աստղի պես:

Ձեր տան առաջ՝ ձյուն ու գիշեր,
Ա՛խ, ես կանգնել կը դողամ.
Դու դահճի պես ա՛լ ես հագել,—
Սլըդ շողքն է իմ արյան...
1900—Թիֆլիս

— Ի՞նչ ի՞նչ կըրակ կանես, մերի՛կ:
— «Բաւա՛ս, վերքիւ՛ դեղ կեփեմ»:
— Ա՛խ, իմ վերքը սիրտս է, մերի՛կ,
Դեղ ու դարմանդ ի՞նչ անեմ.

Սրտիս վերքը խորն է, մերի՛կ,
Լալի դարձի հույս չըկա.
Մի՛ քըքքըրիր սիրտըս, մերի՛կ,
Խոր խոցերուս ճար չըկա...



Անտուն քամու պէս փակ դուռըդ, գիտե՞ս,
Ես չատ եմ ծեծել ու դու չես բացել.
Սարերն եմ ընկել վշտից խելագար
Ժայռերին դարկվել ու չատ եմ լացել:

Սարերն են վկա, որ օրից մի օր
Վատ չեմ խոսացել, դանդատուլել քեզից.
Ալա՛ղ, լցրել եմ լացով սար ու ձոր,
Բայց չեմ դանդատուլել բամբասել քեզից,
1904



Քեզ չը տեսնել՝ ուխտել էի,
Բայց, ա՛խ, նորից հանդիպաւ.
— Քուրի՛կ, վերքըս լալ է հիմի,
Մի սև սպի տեղը կա:

Ինչ սև սպի՞ն սև ամպի պէս
Սեցուց դեմքը արեւի.
Ու ման կուգամ սև չուքի պէս
Սարե՛ր, ձորե՛ր ամայի...
1899 - Ալեքսանդրապոլ

Այս ուռու տակ մենք երգեցինք
Սիրո չքնաղ երգերից .
Մենք երգեցինք ու չնչեցինք
Բուրմուռնք, ժլախտ ու թախիծ :

Այս ուռու տակ, ընկե՛ր անդին,
Դու ինձ սիրել խոստացար .
Անցան տարիք,—չորցա՛վ ուսին,
Ու դու էլ ինձ մոռացար . . .

1901



Սե աչերեն չա՛տ վախեցի՛ր,—
Էն մութ, անծեր գիշեր է .
Մութըն ա՛հ է, չարքեր չա՛տ կան,—
Սե աչերը մի՛ սիրե :

Տե՛ս իմ սիրալըս—արուն—ծով է .
Էս չարքերը դարձեցին .
Էն օրվանեն դադար չունիմ,—
Սե աչերը մի՛ սիրե . . .

1897—Ալեքսանդրապոլ



Լուս գիշերին հեռու տեղից
Մի երգ հասա՛վ իմ սրտին,
Այն ո՞ւմ սիրան էր՝ սեր ու թախիծ
Բերեց, վարեց իմ սրտին :

Կարոտներով հյուսված երազ
Բուրեց երգը թախճադին,—
Ե՛կ, ընկե՛ր իմ, անհայտ, անհաս,
Սուրբ սեր ծփաց իմ հոգին :

1895

Իմ այլուդ վշտից սիրտըս է մաշվել,
Կյանքըս է մաշվել, էլ ի՞նչս մնաց.
Լամ ու արցունքըս աղի-ծով դառնա,—
Միայն թե մայրըս վիշտս չիմանա:

Ա՛խ, դուստ առնիմ, ընկնիմ սարերը,
Ձարկե՛մ քարե-քար, դարկե՛մ քարե-քար.
Սիրտս դաշլերի՛ն թող բաժին դառնա,
Միայն թե մայրըս մահըս չիմանա:
1900



Դուռըս ամբ առած՝ կը ծեծե քամին
Ու չեմքիս վրա տխուր կ'հառաչե,
Բայց ես մենակ չեմ. մի ձայն մտերիմ
Ինձ անո՛ւշ, անո՛ւշ, անո՛ւշ կը կանչե:—
Այդ՝ ձեռ մըմուկն է, հայրենի ջրե՛ր,
Այդ՝ թոթովանքդ է, իմ սիրուն մանկի՛կ.
Իմ վառ, դմբուխոյա հայրենի ջրե՛ր,
Իմ սլաքառ, սիրուն, իմ անդին մանկի՛կ...
1911—Կ. Պոլիս



Ես ուր մեռնիմ՝ ինձ կ'թաղեք
Այադյապի լանջերում.
Ուր Մանթաշից հովերը գտն,
Վրաս հեկան ու երթան:

Գերեզմանիս չորս դին փովին
Յորեն արտերն ու ցոլան,
Եվ ուռնե՛րն՝ մազե՛րն արձակ,
Վրաս ընկնին, անուշ լան...
1899--Ղաղարապատ

Չդիտեմ, թե ո՞ւր
Անհայտ, հեռավոր
Մի սիրտ կա տխուր,
Մեհակ, մենավոր:

Նա է՝ ուշ դիշեր
Իմ դուռը ծեծում,
Նա է՝ միշտ անտես,
Կրճ. քիւ հեծեծում...
1910—Թիֆլիս



Նա մի փոքրիկ աղջիկ է՝
Լուսարթիթ աղայինի,
Կհանդիպեմ ամեն օր,
Խեղքս գլխես կ'տանի:

Ո՞ւրիկից կըդա, չդիտեմ,
Ո՞վ է, լ՞ուչ է, ո՞ւր կերթա.—
Կուղեմ ընկնեմ ետեհեհ,
Երթամ, ուր որ նա կերթա:
1917 Ժընև



Հայրենի աղբյո՛ւր,
Երգերս Վրճիւս
Հյուսել կուգայի
Բյուրեղ կարկաջիւղ:

Ես հիմա այնպե՛ս
Հոգնած եմ ու լուռ,—
Դո՛ւ հավերժ կերպես,
Հայրենի աղբյո՛ւր...
1913—Ժընև

Ո՞րտեղ է ընկած
Այն քարը հիմի,
Որ հողիս վրա
Ծիրիմ պիտ լինի:

Իմ թափառւ հյանքում՝
Մարդ ի՞նչ իմանա.
Ձե՞մ նստել, թախծել
Այդ քարի վրա...

1909—Երևան



Անդիր, և՛ անհայտ, և՛ անհիշատակ՝
Ամայի դաշտում մի գերեզման հա.—
Ո՞վ է հող դառնում այդ լուռ քարի տակ,
Ո՞վ է լաց եղել այդ քարի վրա:

Համըր քայլերով դարերն են անցնում.
Արտույտն երգում է իր դավքը դարնան.
Շուրջը ոսկեղէն արտերն են ծփում,—
Ո՞վ է երազել և սիրել նրան...
1909



Հայրենի գետի զմրուխտ ափերին
Մեր հին անախն է հղել մենավոր.
Ա՛խ, ևս հեռավոր ճանապարհներին
Քայլում եմ հիմա մենակ ու մոլոր:

Շաչում է ահեղ՝ իմ գլխի վրա
Աչնան ցուրտ քամին այս մութ գիշերին.—
Վառվո՞ւմ է արդյոք օջախս հիմա
Հայրենի գետի զմրուխտ ափերին...
1913—Ժընև

Ձյուն է դալիս, ու թախծալիլը
Ծածկում դաշտերն ամայի.—
Քնքով, քնքով ինձ սիրելիլ,
Ու նոր մեռած լինելի...

Հեկեկայի սրաիս սրտում
Անունդ անով, ու աղվոր.
Ու ձյունը դար մե'ղմ ու տրտում.
Ծածկեր շիրիմս հեռավոր...

1913—Ժընև



Ո՞րտեղ պիտի հանդէլի մ'ի օր,
Գլուխս անտուն, թախառական.
— Անաստատո՞ւմ՝ չոր ու տոչոր,
Թե ծովափին ալեծածան:

Վերաս պիտի ձրդե՞ քամին
Անուշ հողը մեր դաշտերի,
Պիտի բերե՞ արցունքդ անդին,
Ի՞մ հեռավոր, իմ սիրելի...

1912—Վիեննա



Գիշերն եկավ, աստղերն ելան,
Լուսնյակն անուշ ցոլցըլաց,
Ծաղկունքն ամեն նոր քուն մտան՝
Ամպի ցողով, լուսնի չողով
Հարհանդ—մարմանդ քուն մտան:

Դուք է՛լ քնեք, ոսկի աստղեր,
 Վարդ ու բլբու՛լ, քունն եղե՛ք,
 Օրոր-ծովե՛ր, չոր-հովե՛ր,
 Անո՛ւշ-անո՛ւշ քունն եղե՛ք:
 — Իմ սար-լարդե՛ր, իմ ծով-ցավե՛ր,
 Դուք է՛լ մո՛ւշ-մո՛ւշ քունն եղե՛ք:
 1897 — Ալեքսանդրատու



Ա՛յս, իմ ճամբես մոլոր դընաց,
 Անտաղ ծովին դեմ առա.
 Վա՛յս, իմ սերլս անցա՛վ դընա՛ց,
 Ետ կանչելու ճար չըկա:

Դուժանն եկավ, ծովը ծածկեց,
 Էն խաս հավքերն ի՞նչ եղան.
 Դարդը եկավ, սիրտը ծակեց.
 Էն ալ-վարդերս ի՞նչ եղան:

Ա՛յս, խաս հավքերն ծովում խեղդվան,
 Ահուալն վըրես կը դռա,
 Սիրուս դառ-վառ վարդերն թոռման,
 Բլբուլս անթև կը սըղա...
 1897 — Բաղրան



Դա՛րդըս լացեք, սարի սըմբուլ,
 Ալվան-ալվան ծաղիկներ,
 Դա՛րդըս լացեք, բաղի բլբու՛լ,
 Ամսլոյ երկնուց զով-հովեր...

Երկինք-դետինք դլուխս մթնան,
 Անտուն-անտեր կուլամ ես.

Յարիս տարա՛ն—Ջանիս տարա՛ն,
Հոնդո՛ւր—Հոնդո՛ւր կուլամ ես...

Ա՛խ, յարս ինձի հանեց սըրտեն,
Անճար թողեց ու գընաց.
Սըրտիս սավդեն—խորունկ յարեն
Անդեղ թողեց ու գընաց:

Դա՛րդըս լացեք, սարի սմբուլ,
Ալվան—ալվան ծաղիկներ,
Դա՛րդըս լացեք, բաղի բլբուլ,
Ամպշող երկնուց զով հովե՛ր...

1893 Լալպցիդ



Սիրեցի, յարըս տարան.
Յարա տըվին ու տարան.
— Էս ի՞նչ գուլում աշխարհ է,
Սիրտս սրկեցին, տարան:

Յավըս խորն է, ճար չըկա,
Ճար կա, ճար անող չըկա.
— Էս ի՞նչ գուլում աշխարհ է.
Սրտացալ ընկեր չըկա:

Լա՛վ օրերըս գնացի՛ն,
Ափսո՞ս ասին, գնացի՛ն.
— Էս ի՞նչ գուլում աշխարհ է.
Սև դարդերս մնացին...

1898—Օդեսսա

— Սիրո՛ւն աղջիկ, երկիր լինիմ,
Դուն ի՞նչ կըլ՛ս:

— Սիրո՛ւն տղա, դարուն կըլնիմ,
Քեզ զարդարեմ:

— Անո՛ւշ աղջիկ, երկինք լինիմ,
Դուն ի՞նչ կըլնիս:

— Անո՛ւշ տղա, արև կըլնիմ,
Սիրտըդ վառեմ...

1899



Մահալ ես, բեզարած ես,
Առը շուռ տո՛ւր, շո՛ւտ արի.
Ծովի պես քրտնած ես,
Նշներն արձկի՛, տուն արի՛:

Կաթի սերը քաշել եմ,
Դրել եմ հովին՝ սառի.
Ալ դողնոցս կապել եմ,
Արի թառան, թը՛ռռ, արի:

Տեղ եմ քըցել չվաքում,
Քամին կուգա, զով կանի.
Լուսնի շողքն է մեր ծոցում,
Չափ տո՛ւր, չափ ա՛ռ—չուտ արի՛:

Դադրած, բեզարած յա՛ր ջան.
Ամպերն ելան, դե՛հ արի.
Բեզարած ջանիդ ղուրբան,
Ծըռից թև առ, թե՛ղ արի...

1893—Օրեր-Հոլց

«Ա՛խ, հակադէմք, դուք արեւելոս ելար
Յարար բալես երբ կեղծի բանդեն. .»

Մարտ խոսքեր

Կըռուենկները շարա՛ն-շարա՛ն
«Կը՛ռռ, կը՛ռռ» կանչին ու եկան.
«Գարունն եկա՛վ, դարունն եկա՛վ»
Անուշ կանչին ու եկան. . .

— «Ջա՛ն, ջա՛ն մեռնեմ ձեր ձենիկին,
Ա՛յ կռուենկեր, նըշխուններ,
Յարա՛ր տեսա՞ք իմ բալիկին,
Յարար խարար չե՞ք բերել:

Բալես կտային, բանդը վըրին,
Տարին եկա՛վ, բոլորա՛վ,
Խարար չունեմ, դադար չունեմ,
Աչքս ճամբին ծով կըտրա՛վ:

Գարունն եկա՛վ,—արեւելոս
Ելան ծիւ ու ծաղիկներ.
Ա՛խ, յարար ե՞րբ աղիւզ բալես
Կեղծի բանդեն, կըռուենկե՛ր. . .

Կըռուենկները շարա՛ն-շարա՛ն
«Կը՛ռռ, կը՛ռռ» կանչին ու եկան,
«Գարունն եկա՛վ, դարունն եկա՛վ». . .
Անուշ կանչին ու անցան. . .

1897—Ալեքսանդրապոլ

ՄԱՅ ԲԻԿԻՍ

Հայրենիքես հեռացել եմ,
Խեղճ պանդուխտ եմ, տուն չունիմ,
Աղիւղ մորես բաժանիւել եմ,
Տըխուր-տըրտում, քուն չունիմ:

Սարեն կուգաք, նիշո՛ւն հալքեր,
Ա՛խ, իմ մորըս տեսել չե՞ք.
Ծովեն կուգաք, մարմա՛նդ հովեր,
Ախըր բարե բերել չե՞ք:

Հալք ու հովեր եկան կըշտիս,
Սնձեն դիպան ու անցան.
Պապակ-սըրտիս, վափաղ-սըրտիս
Անխոս դիպան ու անցա՛ն:

Ա՛խ, քո տեսքին, անուշ լեզվին
Կարոտցել եմ, մայրի՛կ ջան.
Երնե՛կ, երնե՛կ, երազ լինիմ,
Թընիմ մոտըդ, մայրի՛կ ջան:

Երբ քունըդ դա, լուռ գիչերով
Հողիդ գըրկեմ, համբույր տամ.
Սըրտիդ կըպնիմ վառ կարոտով.
Լա՛մ ու խընդա՛մ, մայրի՛կ ջան...
1893—Դրեգդեն



Է՛յ կանանչ ախպեր, դու բարով եկար,
Դո՛ւ բարով եկար, իմ կանանչ ախպեր:

Մով մանուշակով ծաղկուն սարերեն
Արտուտն ու արոս ինձի ձեն տվին,
Ու դարնան անուշ արեն ոսկեղեն
Ինձի ձեն տվին՝ սար ու ձոր ելնիմ:
Երանի՛կ ձեզի, սարեր ու ձորեր,
Նշխուն հագել եք դարնան զուքսերով.
Ա՛խ, սիրտս մեռավ ծով-դարձերի մեջ.
Գարնան զուքսերին մնաց կարոտով:
Է՛յ, սարեր, ձորեր, դուք առաջվանն եք,
Բլրո՛ւլ ու բաղեր, դուք առաջվանն եք,
Լոկ մենակ ես եմ փոխվել ու չորցել,
Բլրո՛ւլ ու բաղեր, դուք առաջվանն եք,
Ա՛խ, ես եմ փոխվել ու աշխարհի մեջ
Անհույս ու հիվանդ ճամբորդ եմ դառել,
Ճամբես մոլորել, կե՛րթամ փռչի մեջ,
Սարեր ու ձորեր, դուք առաջվանն եք...

Է՛յ կանանչ ախպեր, կուգաս դալ-տարի
Ու գերեզմանս մամռով կզուքես,
Իմ կանանչ ախպեր, դալդ միշտ բարի,
Խեղճ գերեզմանս մտքեդ չքցես...

1902—Կաղզվան

Բալես ունի հնդու-մաթա,
Ոսկի օրոցք, աալաս ծածկոցք,
Պուսոն'ւշ դալդար, նըշխուն բալա,
Պաճիկ կենես... օր, օր, լա, լա,
Նանիկ կենես, նանի', դա'ր-դար.
Աչքդ ու ունքդ—ասող ու կամար:

Յորեկ եղալ, ոչխարն եկալ,
Ազիդ բալես քընած մընաց.
Վեր ել, բալա անուշ ճըղա,
Տխտիկ արա, ծիծիկ մամա',
Պիծիկ-միծիկ տոտիկ արա'.
Հո'սլալա, բալիկ, քունդ անուշ,
Շաքար ու նո'ւշ, թուշդ անուշ:

1893



Ա'խ, մեր սիրտը լի դարդ ու ցալ,
Օր ու արեւ չը տեսանք.
Վա'խ, մեր կյանքը սեւլուլ անցալ,
Աշխարհից բան չիմացանք:

Հարուստ մարդիկ կուտեն—խմեն
Աշխարհի ճոխ սեղանից.
Մենք աշխարհի խորթ տըղերքն ենք,
Մեզ փայ չըկա աշխարհից:

Խեղճ աղքատի հոգին դուրս դա,
Բարից-հոգից հաց քամե.
Բեռով հացը հարըստին տա.—
Հարուստն իշխե, վայելե:

Խեղճ աղքատը դառը դատի,—
Դատարկ նըստի... Է՛յ աշխարհ,
Էլ ինչո՞ւ ես քարը թողնում
Քարի վըրտ, քար-աշխարհ:

Ա՛խ, մեր սիրտը լի դարդ ու ցավ,
Օր ու արեւ չը տեսանք.

Վա՛խ մեր հյանքը սեւով անցավ,

Աշխարհից բան չիմացանք:

1893—Օդեսսա



Է՛յ դու, մահվան անմահ աշխարհ,
Դերեզմանի պես ախուր,
Բախտ եւ հըռել մարդուս համար,
Զնդան ամուր, ամբակուս:

Է՛յ զուլում բախտ, դու առյուծ ես,
Խեղճ եղնիկ եմ ճանկիդ մեջ.

Ինձ քարեքար հերիք դարնես,

Սիրտս քամես ճանկիդ մեջ:

Ո՞ւմ գանգատովիմ, դիվան կանչեմ,

Քո ճանկերեն ազատովիմ.

Ձեռք ու ոտքս անտես չղթա,—

Ու ելք չունիմ, հույս չունիմ:

Ինչքա՞ն կանչեմ ու աղաչեմ,

Վերջն էլ սխտի, փուչ-աշխարհ...

Մի բուռ հողով բերանս ծեփես,

Յավի, մահի սեւ-աշխարհ...

1900

Հովերն առանձնա՛յն ու դարե՛ր,
Ամպերն ելան, մութն ընկալ,
— Անդին մերի՛կ, հերիք հուսաս,
Բո շողշողուն առաջն ընկալ:
Լա՛յ, մերիկ ջան, որ էլ չե՛մ դա
Վերքը սրտիս՝ տուն չե՛մ դա:

Կաթիլ-կաթիլ ամպն է ցողում
Սև ու սղտոր երկնքեն.
Մաղիկ-մաղիկ վերքս է ծորում
Իմ անդյուման, սե՛վ սրտեն:
Լա՛յ, մերիկ ջան, որ էլ չե՛մ դա.
Վերքըս խորն է, ճար չը կա...

Անդուծ կյանքում վերք ստացա
Սրտանց սիրած ընկերես.
Անխիղճ կյանքում վերք ստացա
Անուշ սիրած քուրիկես:
Լա՛յ, մերիկ ջան, որ էլ չե՛մ դա.
Աղիկ բալեղ էլ չը կա՛...

1895 - Ենս



Էս ջինջ աղբյուրն է՝ ուրախ, կարկաջուն,
Վարդերի միջով ձորն ի վար կերթա,—
— Ա՛յ էս իմ յարն է՝ սիրուն, քեզքչուն,
Ուրիշ տղի հետ պըսակի կերթա...

Դու պըսակ կերթաս քո նոր յարի հետ,
Բարով վայելես, իմ աղիկ քուր ջան,—
Ես էլ յար ունիմ հեռո՛ւ տեղերում,
Նոր սիրուս հիմի գուքիմ, տես կերթամ:

Մե ձիս կը նստիմ ու սե գիշերին
Ասպապըս կապած, կերթամ յարևս քով.
Իմ սերըս հիմի մեջ քովին, չովին
Ինձի կը սպասե՛ս սիրտը կարոտով:

Հե՛յ, փոթորանքն է իմ հարսը ազիւ.
Վիշապ-քամին է յարըս աննման.
Կերթամ սիրովելու, սիրելու նըրան
Ու տաք գըրկի մեջ մեռնելու կերթամ...

Էս իմ բարդիքն են, անուշ կը խըչան,
Ու ձայնը կ'երթա հեռո՛ւ, չա՛տ հեռո՛ւ,
Ա՛խ, չա՛տ կը լսես էս ձայնը, մեր քան,
Բայց բալիդ ձայնը էլ չես լսելու:

Կը՛նկնիմ չովի մեջ հեռո՛ւ, անդյուման,
Ալազների մեջ, բարկ արևի տակ.
Ա՛խ, ձիս կը փորե ինձի գերեզման,
Ու քուն կը մըտնեմ դարդիս հետ մենակ...
1902—Սարիղամիշ



Ծամերդ հյուսել՝
Կանգնել ես կալը.
Օրըս սե արել՝
Կապել ես ալը:

Փշերն ինձ թողիր,
Դու քաղիւր վարդը,
Դու սիրտս քըցիր
Էս դժար դարդը:

Սարե սար արիւր,
Ու դադար չունիմ,
Դարդամահ արիւր,
Անունիդ մեռնիմ...

1902—Բասեն



Արեն իջալ սարի գլխուն,
Դար ու դաշտում լույս չըկա.
Հալը ու թըռչուն մըտան խոր քուն,—
Ա՛խ, ինձ համար քուն չըկա:

Լուսնյակն ընկալ երթիկից ներս,
Կըլենքն ելալ երկընքում,
Զուլ հովերն էլ մըթընչողես
Աստղերի հետ են զըրցում:

Սիրուն աստղե՛ր, անուշ հովե՛ր,
Յարբա ո՞ւր է՝ էս դիչեր:
Պարզ երկընքի նըխշուն աչե՛ր,
Յարիս տեսա՞ք էս դիչեր:

Լուսը բացլալ, դուռը բացլալ,
Ամպ ու զամպ է,—թոն կուգար.
Ալ ձիւն եկալ, անտեր եկալ,
Ա՛խ, յարա ո՞ւր է, տուն չի դար...

1891--Էջմիածին

Յարլըս նստել վանքի դռան
Նուռ ու խնձոր կը ծախսե .
Հարս ու աղջիկ քովը կուզան ,
Էժան կուտա , կը բաշխե :
Ա՛խ , յարս ինձեն խոտիկէ է ,
Ինձի շատ թանգ կծախսե :

Ես ո՞նց անեմ . . . դարդիս դարման
Յարիս նուռն ու խնձորն է .
Ինչ որ ունիմ , յարիս կուտամ ,
Թաք ուրիշին չը ծախսե :

1897 – Բագարան



Ի՞նչ ես դադադում , ի՛մ վերավոր սիրտ ,
Որ դադադում ես , ի՞նչ սլիտի անեւ .
Աշխարհը իրեն ճամբով կընթանա ,
Դո՛ւ խեղճ , դո՛ւ անդոր , ի՞նչ սլիտի անեւ :

Մարդն այս աշխարհում , ինչպէս մի
Թռչուն
Անդուռ ու անել մեծ վանդակի մեջ .—
Սի՛րտ իմ , դադադիս , ի՞նչ սլիտի անեւ
Անդուռ ու անել այս վանդակի մեջ :

Մարդ ծընած օրից դերեղմանի հետ
Շղթայված է պիրի , ո՛ւր էլ որ երթա .—
Սի՛րտ իմ դադադիս , ի՞նչ սլիտի անեւ ,
Ո՞ւր սլիտի թըռնիս թևերը չըղթա :

Տոկա՛, համբերի՛ր, ի՛մ վերաւոր սիրտ,
Վըճիտ հայացքով աշխարհին նայի՛ր.
Աշխարհը իրեն ճամբով կընթանա,
էյ, վերաւոր սիրտ, դու մի՛ դադարիր...

1903 — Ալեքսանդրասյուր



Էն ամպի նըման խուլ որոտումով—
Սիրտըս դարդով լի՛ կըռիվ դընացի.
Էն ամպի նման ժեռուտ սարերով,
Բուրի՛կ ջան, քեզնից հեռո՛ւ դընացի...

Էլ մի՛ որոնիր քո ազիզ յարին
Կըովից ետ դարձող կըտրիճների մեջ.
Մենակ փընտուր դո՛ւ իմ քաջ սեռեկին
Անտեր խըրխընջող՝ լուռ դաշտերի մեջ...

Էլ մի՛ որոնիր քո ազիզ յարին
Իմ ընկերների ուրախ խընջույքում.
Բանձրիկ սարերից ոռնացող քամին
Վրաս մի բուռ հող կը քցե դաշտում...

Ու օտար մայրեր ինձի տես կուգան,
Սե հողիս վրա արցունք կը թափեն.
Ա՛խ, օտար քուրեր ինձի տես կուգան
Ու վրաս անո՛ւշ ծաղկունք կը թափեն...

1903—Կարս

Եղնիկները լուսաբացին
Սուր ժեռերով անցկեցան
Մեղմ նայեցին հուզված լճին,
Լռիկ-մնջիկ անցկեցան:

Ա՛խ, իմ սերս՝ կանաչ-կարմիր,
Դառաւ ինձի ցաւ ու ցեց.
Ա՛խ, իմ կյանքս՝ զառ-վառ կարմիր
Վիշտս կերաւ ու մաշեց:

Ես ի՞նչ անեմ, ես ո՞ւր չքլեմ—
Ընկնիմ չուրիւն ամայի.—
Երեւե՛կ մեռնիմ, ու սիրաս ուտեն
Գեւ ու դադան ամեհի:

Ա՛խ, եղնիկներ, դադար չունեմ,
Սիրաս՝ կրակ վառ-վառման,
Մարդիկ կուգան, ինձ կնայեն,
Լռիկ-մնջիկ կանց կեանս...

1897—Խժկոնք



Աչնան սղտո՛ւր, սղտո՛ւր ամպեն
Արցունքի պէս թոն կը դա.
Ա՛խ, ո՞ւր կերթա իմ սև ճամբեն.
Ա՛յ բախտ, միթե վերջ չըկա:

Արդոք վշտոտ, չոր դուխըս
Ո՞ւրտեղ սկսի քուն մտնի.—
Սիրած, կարոտ սրտի՞ վրա,
Թե՞ դաշտի մեջ ամայի...

Ա՛լս, աչքերըս ո՞վ պիտ ծածկե,—
Անդին մա՞յրըս՝ համբույրով,
Թե՞ ձյունն ու հող՝ քամին ծեծկե
Տատրակների վռէյ-վռէյով:

1897—Հառիճ



Էս ճամբեն ուր-մոլոր,
Սև ծովի բոլոր կերթա.—
Շուշան յարս ինձի թողել՝
Էն աղի հետ ո՞ւր կերթա:

Ա՛լս, ճամբեն—մահի բերան,
Օձի պես դալար կերթա.
Չուրի մեջ, անդերեզման,
Ծովն է լալիս իմ վրա:

Սեզ արծիվը աչքս է կոցում,
Աչքս կարոտ՝ Շուշանին.
Անդութ դալը սիրտս է հանում,
Սիրտըս ծարավ՝ Շուշանին:

Ու ճամբեն, մութ-մոլորուն,
Սև ծովի բոլոր կերթա.
Շուշան յարս ձեռքերն արյուն՝
Էն աղի հետ հարս կերթա:

1893

Ժեռ, սե քարը սրտիս վրա
Գերեզմանիս մուկ խորքում,
Դարդի սարը սրտիս վրա՝
Քնել էի հողի քուն:

Գարունն եկավ, Շուշանն եկավ
Տատրակի հետ ձայն տվեց,
Տատրակն եկավ, քարիս նստավ,
Ինձի անուշ ձայն տվեց:

«Ե՛լ, աղիւղ ջան, Արիւնջայի
Ուռիները ծաղկում են.
Ուռիներեն ճյուղք եմ բերել՝
Քեզի իրենց կանչում են:

— «Ե՛լ, աղիւղ ջան, դարունն եկավ,
Ալբալ հազան սար ու ձոր.
Քեզի շաղաղ վարդ եմ բերել,
Երթանք, ման դանք սար ու ձոր:

«Ե՛լ աղիւղ ջան, հովն է բուրում.
Գառն ու ոչխար սարն էլան.
Ալադյազը սիրտն է բացել.
Ալադյազին տես երթանք»...

Ա՛խ, Ժեռ-քարը սրտիս վրա,
Խոր, հին վերքը սրտիս մեջ.
Ու վեր ելնել ես չը կրցա,—
Սերն էր մեռել սրտիս մեջ:
1901—Յյուրիս

Սկսեմք ամպեր ճակտիդ դիզվան,
Դուժման հազար, Ալադյա՛դ,
Սրտումս արև էլ չի ծաղկում,
Սիրտս է՛լ դուժման, Ալադյա՛դ:

Զառ փեշերըդ անցա, տեսա,
Առանց դարդի սիրտ չը կար,
Ա՛խ, իմանաս, ջա՛ն Ալադյադ,
Իմ դարդիս սկես դարդ չկար...

— Է՛յ Մանթաշի նըխշուն հովքե՛ր,
Իմ դարդըս որ՝ ձերն էղներ,
Ձեր էդ զառ-վառ, խաս-փետուրներ
Կսեմնային, քանց գիշեր:

— Է՛յ Մանթաշի մարմանդ հովե՛ր,
Իմ դարդըս որ՝ ձերն էղներ,
Ձեր ծաղկաճուռ բուրմունքն անուշ
Թույն ու տոթի կփոխվեր:

— Հե՛յ վա՛խ... կոտորան իմ թեվերս.
Ընկա գիրկըդ, Ալադյա՛դ.
Ա՛խ, մեծ սըրտիդ սեղմեմ սիրտս,
Լամ, արուն լամ, Ալադյա՛դ...

1898—Օդեսսա



Էս ի՞նչն է ամպում զիլ թեվին կուտա,
Գարնան դովքասան արտո՞ւտն է նշխուն.
Ու ձենը ինչո՞ւ զարհուրիկ կուգա,—
Վա՛խ, էս ագռավն է գլխիս պտտվում:

Ես ուրտեղ կերթամ՝ դու հետս կուգաս,
Ինձեն ի՞նչ կուգես, ա՛յ զուլում ազնաւ,
Երազիս մեջն էլ վրաս կըկռռաս,
Ինձեն ի՞նչ կուգես, սևասի՛րտ ազնաւ:

Արդյոք չլինի՛, որ դու էլ գիտես,
Թե ծաղիկ սիրտըս դարդամահ մեռաւ.—
Ազիզ մեռելըս քրքրե՞լ կուգես,
Զիվան մեռելըս, ա՛յ իմ բախտ-ազնաւ...

1902—Բասեն



Իրիկունն էկաւ, տենե-տուն մտաւ,
Վառեց ճրագներ՝ կարմիր ու սպիճառ,
Բարի երեկոն, ա՛խ, ինձ տես չեկաւ,
Ու տունս մնաց սրտիս սկես խաւար:

Տուն դարձան հանդից հարևան, դրկից,
Ուրախ բոլորան հացի սեղանին.
Դուն ո՞ւր մնացիր, ի՛մ ազիզ կտրիճ,
Աչքս ծով դարձաւ քու անուշ ճամբին:

Դիչերն էլ եկաւ, ու քնածներուն
Բերեց երագներ՝ նշխուն, ու դառ-ւլառ.
Ա՛խ, ես մնացի մենակ ու անքուն,
Երազս դուն ես, ու դուն էլ չեկար...

1900—Ժընև

Ձմեռն անցաւ, եկաւ գարուն,
Հալաւ բանձրիկ սարերու ձուն.
Ճամբա բացւաւ զարիւններուն:
Իմ զարիւնն խաբար չի գա.
Աչքս ճամբին՝ դադար չըկա:

Ղարիւ երկիր ամալ ու մշուշ,
Իմ զարիւրի սիրտն է քըրքուշ,
Ոտ կփոխե՛ք քրտա ու վուշ...
Հերի՛ք մնաս, դարձի՛ վաթան.
Իմ ասպե՛ր ջան, աղիւ յա՛ր ջան:

Ջուրն է սլրծել՝ կուգա սարեն,
Սարեն, ձորեն... իմ աչերեն...
Մի՛ նորոգիր սրտիս յարեն:
Դարձի վաթան, հողն անուշ է,
Հողն անո՛ւշ է, ջուրն անո՛ւշ է...

1902—Բասին



✓ Երբ մանուկ էի, ընկերներիս հետ
Գյուղի կալերում, դաշտերում ծաղկած,
Ճիւղոտներն, իրրեւ նժույգներ հեծած,
Մտրակում էինք և սլանում խենթ
Դե՛պ հեքիաթային աշխարհներ հեռու,
Եվ չըջում էինք կախարդ, հմայուն
Այն վայրերի մեջ՝ անհայտ, անանուն:
Երբ հասակ առա, նստեցի հաճախ
Երկաթուղիներ և շոգենայեր,
Անցաւ երկիրներ, կտրեցի ծովեր,

Տեսա պերճ վայրեր, քաղաքներ չքնաղ,
Բայց, ավա՛ղ, երբեք-երբեք չըհասա
Իմ ճիպոտ-ձիով ոտք դրած չքեղ
Աշխարհներին հեռու և հեքիաթագեղ:
1935



Յա՛ր, աչերըդ արեգական
չողքով վառված ծովի նրման,
Աբրեշումե մազերդ արձակ
ծո՛ւփ-ծուփ կըտան հովի նրման
Վար կընայես խղճուկ գերուդ
պարզ երկընքի մովի նրման,
Սիրտըս կայրես քնքուշ շնչով՝
անմարելի բովի նրման:

Յա՛ր, աչքերիս լուսը մարավ
քո կարոտով-սիրով լալեն,
Ողջ աշխարհի մալը կըտամ,
չեմ դըրկվի անգին լալեն,
Յա՛ր, գութ արա, կյանքիս գընով
թող մի քաղեմ թըշիդ լալեն,
Շեմքդ եմ ընկած, յա՛ր, խիղճ արա,
հողդ եմ լիղում սովի նրման:

Յա՛ր թե մեռնիմ ոտներիդ տակ,
Շահին-չահի թախտ է ինձի.
Փեշըդ քովի գերեզմանիս՝
Փափաղելի բախտ է ինձի.
Վըրաս թե լաս, արտասուքդ
Անմահական դեղ է ինձի,
Սիրտըս նորեն կալեկոծվի
Հնդստանու ծովի նման...

1907—Ղաղարապատ

Անհա՛յտ, անորո՛շ, անձե՛ տենչերով
Ձգտում է հոգիս հեռո՛ւ, շա՛տ հեռու.
Տխուր ու մռայլ, ինչպե՞ս մշուշ-ծով,
Խուլ հեծեծում է ափերի վրա,
Եվ ինչպե՞ս երազ—ե՛կ կա, ե՛կ չկա...
1899 — Ալեքսանդրապոլ



Կենսական ծնվի հույզերի միջին
Են ժայռի նման կանգնած եմ ամուրի,
Կայծակն է զարկում իմ վե՛ս ճակատին,
Ես ժայռի նման կանգնած եմ ամուրի:
Հողմ ու փոթորիկ շուրջըս են հածում,
Ես ժայռի նման կանգնած եմ ամուրի:
Գոռ ալիքները կուրծքըս են ծեծում,
Ես ժայռի նման կանգնած եմ ամուրի:
Ինձնի՛ց բռնեցե՛ք, խորտակվո՛ղ մարդիկ,
Ես ժայռի նման կանգնած եմ ամուրի,
Ձեր խարխալները ոտքիս տակ ձգե՛ք,
Ես ժայռի նման կանգնած եմ ամուրի:
1895 — Լալպցիդ



Գիտե՛մ, երկիրը շա՛տ դարեր հետո
Եվ պիտի սառի, ճեղք-ճեղք պատառվի.
Եվ այն սառցի տակ, մութ վիհերի մեջ
Մարդկությունը ողջ՝ մեռնի ու թաղվի—
Ա՛խ, սիրտը դռնե տիեզերքի մեջ
Հավերժ տըրտիե՛ր...
1899

Թափփեցին տերեւներն աշնան ծառերից՝
 Թոշնա՛ծ ու դալո՛ւկ:
 Թափփեցին երգերս բեկված իմ սրտից՝
 տրտո՛ւմ ու թալո՛ւկ:
 Թափփեցին աստղերն անհուն երկնքից՝
 տխո՛ւր ու անփա՛յլ,
 — Թափփեցե՛ք, արցունքներս, հողուս
 խորքերից՝
 անհո՛ւյս ու մռա՛յլ...

1895—Ղազարապատ



Ծո՛ւլ, եկան աղբեր և քո շառաչի՛ն
 Խառնեցին իրենց երգերը չնչին:

Եվ հիմա նրանք հալիսոյան լուել,
 Անցել են անդարձ, դարձել առասպել:

Բայց դու, անտարրեր, երգում ես կրկին
 Բյուր վարեր երգած քո երգերը հին:

Կը գան նոր երգով աղբեր նորանոր,
 Կերգեն ու կանցնեն աղբեր բյուրայուր:

Եվ կանհետանան, անտապանազիր,
 Եվ նրանց հիշող չի մնա մեկ իր:

Բայց դու, անխոփոխ, կերգես վերստին
 Բյուր վարեր երգած քո երգերը հին:

Նիւ սահայն մի օր, նման մարդկութեան,
կը լռես և դու, անդարձ, հալիւտյան:
1925 - Վենետիկ



Շղարչ-ամպերն երկինքն առան,
Լուսնակն անդորրը կշողար,
Լռիկ ճահճում հարհանդ-մարմանդ,
Նուրբ եղեգը կշողար:

Արագիւլը՝ մենակ ու լուռ,
Եղեգնի մոտ կքայլէ.
Կմտորե՝ խոր ու անուշ,
Ճահիճն աղտոտ կ'փայլէ:

Մուսլ արիւն մենակ նստած՝
Սիրտըս անուշ կըթալածի.
Եւ անուրջում միտքըս թաղւած՝
Գունն աչերիս կըհանդէլի...
1895 - Անի



Ալուսիւնների դարչ թեւերով
Աշունն եկաւ միտարեր.
Ծաղիկ-սարե՛ր, երթաք լարով,
Դո՛ւք էլ, զանգակ-աղբյուրներ:

Ունայն քամին դուռն է ծեծում
Դալուկ ձեռքով կմախքի.—
— «Ե՛լ, դուռդ բաց, դուր ես հեծում,
Տերն է, եկել աշխարհի:

Տերեւներդ, կանգնի՛ր, թափ տամ,
Կյանքիդ աշունն է հիմի:
Երազներդ ցրվեմ, երթամ,—
Այս է ուղին ամենի...»

1907 - Ղազարասպատ



Ձմրուխտյա երգեր, երազներ չքեղ,
Գարնան վարդի հետ եկան, գնացին.
Համբույր ծաղկաբույր և սեր հրաշագե,
Գարնան հովի հետ եկան, գնացին:

Ուրիշի նման բույն չըշինեցիր,
Կյանքի մրըրկով զարկոված թռչուն,
Ու հիմա մենակ ու որբ մնացիր,
Եվ թարմ տարիներդ եկան, գնացին:

Անտուն մնացիր ու թափառական,
Ընկեր, բարեկամ եկան, գնացին,
Մոլոր ճամբեքում մնացիր մոլոր,
Բարավան, երամ եկան, գնացին:

Ու հիմա աչնան մեզի մեջ խավալ
Ականջըդ հառած սրտիդ լուռ լացին.
Օտար ափերում կանգնել ես շվար,
Ինչ վոր ունեիր, անդարձ գնացին...

1904

Երազիս մեջ ծովը տեսա,
Ծովը լազո՛ւր ու անդո՛րր.
Մենակ, մենակ, աիի վրա
Ընկած էի վիրավոր...

Ծովն էր հեղում մեղմ ու թալուկ՝
Մտորմունքի մեջ անծայր:
Եվ խոստում էր վերքըս խորունկ,
Իսկ ես՝ անհույս, ես՝ անճար:

Եվ հոգուս մեջ մի ձայն ծորեց,
Մի ձայն՝ քեքուշ, սուրբ սրտից.—
Ա՛խ, այն մայրս էր, կանչում էր ինձ
Հայրենիքիս ավերից...

1898



Կյանքի կռվում ամենքը դեմ ամենքին՝
Սուր են սրբում ամենքը դեմ ամենքին:

Սուրն իմ ձեռքից՝ կռվի հանած ընկալ
վար,

Ես՝ չեմ կարող մտնել սլաքաբար ահարդար—
Խլել բերնից արնոտ հացը աղքատի,
Վառ քրտինքը ծըծել տանջված ճակատի...

Սուրն իմ ձեռքից՝ կռվի հանած ընկալ վար,
Ես չեմ կարող մտնել սլաքաբար ինձ
Համար...

1905

Եվ անասլատից, հեռո՞ւ ծովերից
 Եվ դարբասներից, թե խուլ բանտերից
 Լըսում եմ անվե՛րջ, գիշեր ու ցերեկ
 Ողբ ու հեծեծանք մի՛շտ ամենուրեք.
 Տեսնում եմ արցունք ժլատի հետ հյուսված,
 Հացի հետ արյուն—վի՛շտ համառարած..
 Եվ ծով—արցունքներն անծայր աշխարհի
 Ամեն խորշերից, ամեն սըրտերից
 Կաթիլ ու կաթիլ հալաքվում, դալիս,
 Թափվում են վըշտոտ, խոցված սրտիս
մեջ...

1905



Հիմա հեռավոր, վեհ Հիմալայան
 Այն երկնասլաց, վես բարձունքներում,
 Հախուռըն, ինչպես ալեկոծ օվկիան,
 Հոծ, սոսկավիթխար ամպերն են եռում:

Եվ մըրըրկահույզ ամպրոտն է պայթում
 Ժայռերին խոժոռ, ահեղադուրդ,
 Բուռըն, խողական կայծակն է ճայթում.
 — Եվ Հիմալայը կանգնած է խրոխտ...

Եվ պայքարի մեջ այդ որոտընդհատ
 Այնտեղ է այժմ և հողիս ըմբոստ...

1903

Ո՞ւմ սիրտն է հեծում մըռայլ գիշերին
Ձմրան հողմերից ծեծվա՛ծ, տառապա՛ծ .—
Այս դայլն է թըշվառ՝ լեռան լանջերին
Դառն հեծեծում՝ ցըրտահա՛ր, քաղցա՛ծ . . .

Մենավո՛ր՝, խըղճո՛ւկ, դու վիրավոր սիրտ,
Ես է՛լ քեզ նման մենակ եմ ու խեղճ,
Մարդն էլ քեզ պես է, ո՛վ խոչտանդած
սի՛րտ,
Այս ցավի, մահի սև աշխարհի մեջ:

Այս ցավի, մահի դաժան աշխարհում
Մեր բախտը մեկ է՝ անհույս ու թըշվառ,
Իմ սիրտն էլ քեզ հետ կյանքն է անիծում,
Արի՛, լանք մեկտեղ, իմ խեղճ դայլ—
Եղբայր . . .

1907—Երևան



Լեռների լանջում, ծանրը հողի տակ
Ես թաղված էի՛ մեռա՛ծ, մոռացվա՛ծ .
Ու վաղո՛ւց, վաղո՛ւց անհա՛յտ, լո՛ւռ,
մենա՛կ,
Ես նընջում էի հոգուս մեջ սուղված:
Եվ հանկարծ մի օր լսեցի հեռվից
Մարտահրավերը վեհ ազատության,
Ըմբոստ ամբոխի ձայնը մըրկալից .
Երգե՛ր մարտական, չեփո՛ր ռազմական,
Վառ դրոշակի խրոխտ ծածանում,
Ձենքի չառաչյո՛ւն, ձկերի դովյուն,
Գայլե՛ր առնական
Հողիս մոտեցան,

Եվ դողաց ահա՛,
 Եվ թեթեւացավ
 Հողը իմ վրա.
 Եվ սիրտըս լըցվեց այրվող արյունով,
 Ուղեցի ելնել, նոսրեցն ամեհի
 Խըթանե՛լ, թըռնե՛լ շառաչե՛լ դենքով,
 Կըռվե՛լ ու մեռնե՛լ դաշտերում ուղմի...
 1906 — Կարս



Դո՛ւ անցորդի սկես քեզ միայն ըզգա՛,
 Եվ որպէս ճամբորդ այս երկրի վըրա.
 Ազա՛տ հայացքով նայի՛ր ամենին.
 Եվ անվերջ քայլեր քո անհայտ ուղին:
 Սիրտըդ սրբազան վըչտով թաթախի՛ր,
 Հեռավոր ասիւն գընա՛, թափառի՛ր.
 Անհաղ ուրոնի՛ր մի վեհ ընկերի,
 Սիրիւր, բայց սիրուն մի՛ լինիր գերի.
 Սիրի՛ր, բայց և թո՛ղ, և նորից գընա՛
 Ազատ ու մենակ՝ — աշխարհիս վըրա:
 Եվ երազ մի վա՛ռ, չքեղ, սուրբ և վեհ
 Այս հողի-երկրից հոգիդ թըռցնե. —
 Կարոտով ձըգտիր աստղերին անչեջ
 Եվ մեռի՛ր աստղե-ոլորտների մեջ...
 1904



Անապատում, միրաժի մեջ մի բեղվին
 Շողքն է տեսել մի աղջըկա գեղեցիկ,
 Եվ փընտուռում է հոգեսըլա՛ց, տենչագին
 Ծով-կարոտով ա՛յն աղջկան գեղեցիկ:

Եվ ծարավուտ անապատում հըրավառ,
Տատասկներում, արևիկի տակ բոցափայլ
փնտռում է նա՝ նրան անվե՛րջ, անդադա՛ր
Եվ մեռնում է վեհ սիրո մեջ հոգեղմայլ:

Եվ քընի մեջ—տննյութական, անվախճան,
Տեսնում է նա աշտակ՝ս քնքո՛ւշ ու սիրուն
Ծողքը չըքնաղ այն իսկույնի աղջկան
Եվ փընտռում է նրան հավերժ երազում...
1904



Ձայնըս հնչում է խավարի խորքից,—
Դըթա՛, հայտնիլի՛ր, սո՛ւրբ ճշմարտություն.
Ես քեզ եմ փնտռել իմ կյանքի շեմքից,
Եվ տե՛ս, քարացա անհուն տանջանքում:

Բյուր ուղիներով ես դիմեցի քեզ,
Դո հետքն ու շուքը նույնիսկ չը դըտա.
Տե՛ս, սըտության մեջ, մոլորության մեջ
Ձախջախվեց կյանքըս... ու դու չե՞ս
դըթա...

Հոգնած եմ հիմա, անուժ ու հիվանդ,
Բայց հավատում եմ—ունիս դոյություն.
Բայց էլ չը մնաց մի ուղի անհայտ.—
Ա՛խ, երեվացի՛ր, մեծ ճշմարտություն...

Եվ ես ուժ կառնիմ, կը դոտեպընդվիմ,
Յուսույլս կը վերցնեմ և ճամբա կերթամ,
Լույսըդ կավետեմ խավար աշխարհին,
Մոլոր մարդկության վե՛հ կյանքըդ
1900—Յյուլիիս կըտամ...

Անմահ արեւիկի վառ գգվանքի տակ
Փռլած հոլանի՝ ծովն է շողշողում .
Լեռների գլխին բյուրեղյա պսակ ,
Շուրջը ամպերի երամն է լողում :

Ու կռուներենք քարվանք նորից
Անուշ կարկաջով դարունն է բերում .
Ջերմ շունչն է ելնում տա՛ք , փխրուն հողից ,
Ժայռի ծերպերից մեխակն է բուրում :

Եվ զողանջում է անտառը դալար ,
Քաղցր դայլալում թփից մի թռչուն .—
Սիրտս ցնծում է , հազար ու հազար
Երգով ու շողքով դարնան դեմ թռչում :

Թռչում եմ արագ թեթեւ հովի հետ ,
Հզոր կաղնու մեջ աճում եմ հպարտ .
Ծաղկի , եղնիկի , թիթեռնիկի հետ
Ծաղկում եմ , շնչում , ոսոսոտում ապաստ :

Ծովն է սրտիս մեջ ծփում երազով ,
Զգում եմ ես ինձ առվի , ժայռի հետ .
Տիեզերքը մեծ՝ լցվում է ինձնով ,
Մեկ եմ զգում ինձ երկրի , երկնի հետ :

Անհուն հիացքով սիրտըս է դարկում ,
Խորին ցնծությամբ ողջունում եմ ես
Եվ օրհներգում եմ և դրկախառնում
Մեծ և անսահման բնության հովերժ . . .

1908



Անհուն վրեժի և ատելության
Դըժոխքն է այրում թունոտ իմ հոգին .
Եվ ևս չեմ բերում խոսքը հաշտության ,
Որ ծանր է նստում զրկվածի ուսին :
Անհուն վրեժի և ատելության
Պատգամն եմ վառում ես ձեր սրբոնքում .
Եվ ձեզ ասում եմ՝ ո՛վ դու ցնցոտի ,
Դո՛ւ , որ թշվառ ես , անտուն անոթի ,
Դո՛ւ , որ քո ձեռքին կռել ես չղթա ,
Դո՛ւ , որ քրտինքդ՝ դառն ծովացած
Նղովք ես շինել , և լուծ քո վրա—
Ես քո ժանիքը սրում եմ հիմա :

Կանգնեցրնում եմ բազուկըդ ահա ,
Ինչպես ոխակալ օձն անաստառի ,
Եվ քո քարացած բռնունքում հիմա
Ես սուրն եմ դնում ահեղ ճըմարտի :

Եվ քո սրտի մեջ վառում եմ ահա
Հուրն ազատության և իրավունքի .—
Կանգնեցրնում եմ բազուկըդ ահա ,
Ինչպես ոխակալ օձն անաստառի . . .

1905

Ա՛խ, երանի չըծնվեի,
Զըլսեի
Հովիվների երգերը ջինջ
Եվ մայրական խոսքերը սուրբ:
Զըտեսնեի
Զքնաղ դեմքը իմ տիրուհու
Եվ աշխարհքը հրաշագեղ:
Ա՛խ, երանի չըծնվեի,
Զըլսեի, չը տեսնեի—
Զըմեռների...

1935



Օրերն հալվում են օրերի նման,
Եվ ամեն վայրկյան մեռնում է ներկան.
Ապրած օրերըս— սուղվող քարայրան
Անհունության մեջ հավիտենական:

Ոսկի մանկության ոսկի հեքիաթով
Մի վառ աշխարհ կար՝ չքե՛ղ, դյուլթակա՛ն.
Մարեց, չքայալ երազն հոգեթով
Ոչնչության մեջ հավիտենական:

Արեւին հոգուս մեջ՝ մի բուռն աճյուն
Եվ լալով կյանքը՝ չընչին և ունայն,
Գնում եմ ահա սրտաբեկ հանգչում
Փռչիների մեջ հավիտենական...

1916 - Ժընև

Եղբայրության կամ թե սիրո
նոսքը ես ձեզ չեմ ավետում,—
Պատգամները չարի, բարվո
Զեր ոտների տակն եմ նետում:

Կյանքն է պայքար՝ դու ու դաժան,
Ճշմի՛ր մարդուն և թն՛ի՛ր վե՛ր.
Իրավունքը ուժն է միայն,
Վա՛յ հաղթվածին, հաղա՛ր վայեր:
Տեր կամ ըստրուկ պիտի լինիս,—
Ճշմարտությունն չըկա ուրիշ:

Ձեռ սպանի, քեզ կսպանեն,
Դու սպանի՛ր, քեզ չսպանեն:
Լուծ կամ լծկան պիտի լինիս,—
Ճշմարտությունն չըկա ուրիշ:

Անիծվիս, մա՛րդ, որ հույսդ է մարդ.
Բախտըդ կռվով կռի՛ր ինքըդ:
Մո՛ւրճ կամ զնդա՛ն պիտի լինիս.—
Ճշմարտությունն չըկա ուրիշ:
1905—Ալեքսանդրապոլ



Ո՞ւմ հեռ եմ անհույս
Լալիս, հառաչում,
Ո՞ւմ ճակտի վըրա
Իմ ձեռքն է հանդիսում:

Աշխարհն՝ հալիտյան
Մահվան բերանում,
Եվ մահը նրան
Ծամում է, ծամում:

Լալիս է աշխարհն
Իմ սիրող գրկում,
Համայն աշխարհի
Բախտն եմ ես սգում:

1911—Թիֆլիս



Թռչուններն ուրախ՝
Նորեկ գարունքին
Սիրով, սրտադին,
Խոսում են կրկին:

Ա՛խ, կար ժամանակ,
Ես ա՛յնպես ներհուն
Իմանում էի
Հավքերի լեզուն:

Բայց սին ու դժնյա
Խաղերից կյանքիս
Օր—օրի վրա
Ծանրացավ հողիս:

Եվ հիմա նրանց
Լեզուն իմաստուն,
Լեզուն երազի,
Էլ չեմ հասկանում...

1919—Փնի

Ո՛չ իշխանություն, ո՛չ կոխի, ո՛չ կիւն
 Ձեն հախչտակում հիւսնդ իմ հոգին:
 Ղողանջն է միայն ձեզ քարաւանի
 Հեռալոր, անհայտ ճանապարհների
 Հրապույրներով դյուլթում իմ հոգին
 Թափառումների տենչով անմեկին...

1908



Ծաղկունքը դարնան
 Սրտիս սերը բերին:

Ծաղկունքը դարնան
 Սիրուս հետ թռչնան:

Ու շիրմիս վըրեն
 Կը բացվին նորեն

Ծաղկունքը դարնան...

1912—Յյուրիս



Աչո՛ւն է, քամի...
 Տերեւներն մի-մի,
 Արցունքի նման
 Դողացին, ընկան...

Փչում է, առետ,
 Ունայնության քլես,
 Քամին ամեհի
 Ճամբում ամայի:

Մտքել է հոգին
Մռայլ գիշերին,—
Չգիտեմ մահից,
Թե՞ կյանքի մահից...

Եվ դեղին փուշին
Ելնում է իմ հին
Ապրած օրերից,
Եվ ծածկում է ինձ...
1913 — ժընև



Առաջիկա սրահին
Դալար դաշտերում
Իմ մանկանս հետ
Պտույտ եմ անում:

Ծաղիկներին հետ
Խոսում է տղաս,
Որոնց հետ ես էլ
Զբույց եմ արած:

Վայրկյանը՝ ծանր,
Օրերը՝ թեթև,
Տարիներն անցան
Իրարու ետևի:

Ու աշխարհն աչքին
Դառնում է երազ.
Երեկ ես էի,
Այսօր՝ երեխաս:

ԹՎ ՎԱՂԸ ԿԱՆԵՍ,
ՄԻ ԱՀՔ ՄԹԱԴՆԱԾ
ԼՈՒՈՒ ԳԵՐԵՂՄԱՆԻՅ
ՀԱՌԵԼ Է ՎՐԱՍԱ...
1914—ԺՐՆԿ



ԳԵՄԱՍԿԻ ՎՐԱ
ԹԵՔՎԵԼ Է ՈՒՈՒՆ.
ՈՒ ՆԱՅՈՒՄ Է ԼՈՒՈՒ
ՎԱՂՈՂ ՋՐԵՐԻՆ:—

...ԵՐԱԳ-ԱՆՍԱՐՀՈՒՄ
ԱՄԵՆ ԲԱՆ ՀԱՎԵՄ
ԳԱԼԻԱ Է, ԴՆՈՒՄ
ՈՒ ԶՆՂՈՒՄ ԱՆՀԵՄ:

ԵՎ ԳԼՈՒԽԸ ԿԱԽ՝
ՆԱ ԼԱՅ Է ԼԻՆՈՒՄ.—
ՋՐԵՐԸ ՈՒՐԱԽ՝
ԳԱԼԻԱ ԵՆ, ԴՆՈՒՄ...
1916—ԺՐՆԿ



ԿԸ ՄԵՍՆԵՄ ԱՀԱ,—ԼՈՒՈՒ ԵՐԵԼԻՅԻՆ
ԲԱՐԱԿ ԾՈՒԽ ԿԵԼՆԻ ԽՄ ՀՈՐ ՕՃԱԽԵՆ.
ԵՎ ՈՒՈՒՆԵՐԱ ՄԱՐՄԱՆԴ ԿՕՐՈՐՎԻՆ,
ԾՂՐԻԴԸ ԿԵՐԳԵ ԱՆՄԵՍ ԽՈՐՀԵՐԵՆ...

ՄԵՂՄ ՃՐԱԳԻ ՄԱԿ ՆԱՄԵԼ Է ՄԻՍՈՐ
ԾԵՐՈՒՆԻ ՄԱՅՐԱ՝ ՄԱՆԿԻԿԱ ԳՐԿԻՆ.—

Մուշ-մուշ քնել է մանկիկս՝ անդորր .
Ու աղսթք կանե մայրիկս՝ լռին .—

«Ամենեն առաջ թո՛ղ ինքը հասնի
Ամեն հիւանդի, հեռո՛ւ ճամբորդի .
Ամենեն հետո թո՛ղ ինքը հասնի
Քե՛ղ, իմ խեղճ որդի՛, իմ սանդուխտ
որդի» :

Անո՛ւշ ծուխ կելնի իմ հոր օճախեն ,
Մայրս կաղսթե՛ մանկիկս գրկին .
Ծղրիղը կերգե անաես խորշերեն
Եւ ուռնեբո մարմանդ կօրորվին . . .
1911—Կ.-Պոլիս



Ամեն գարունքին՝
Արագիլն ուրախ կիջնե՛ր մեր ծառին .
Մանուկ աղանջիս բարձրը կը կանչե՛ր ,—
«Դուրս արի խաղանք, ծաղիկ եմ բերել» :

Ամեն գարունքին՝
Արագիլն ուրախ կիջնե՛ր մեր ծառին .
Պատանի սրտիս բարձրը կը կանչե՛ր ,—
«Դուրս արի՝ թռչինք, երազ եմ բերել» :

Ամեն գարունքին՝
Արագիլն ուրախ կիջնի մեր ծառին .
Ու նորեն կերթա, ու նորեն կուգա,
Բայց, ա՛խ, ինձ համար էլ երազ չկա . . .
1911—Իզմիթ

Սիրուն մանկիկ, ես գնում եմ, դու գալիս ես այս
աշխարհ .
Ճշմարտան ես փորձով գիտեմ ու խոսքերս մի՛ մոռնար :
Կյանքն է ամպի վախճող ստվեր , վայրկյանն է միշտ
իրական .
Բախտի կռանը կամքն է թեև , բայց գիտվածն է
տիրական :

Զգացմունքն է գերիշխանը , խելքը՝ նրա լուկ ծառան .
Բայց դո՛ւ խելքդ վրադ պահի՛ր , ինչպես պողպատ
կուռ վահան :

Մի՛ հալոտտար ստվերներին , հենվի՛ր միայն քեզ վրա ,
Ատելու չափ սի՛րիւր մարդկանց , բայց լավություն
միշտ արա :

Եվ լայն օրում թե՛ ընկերներ , թե՛ բարեկամ
հանաչի՛ր .
Իսկ նեղ օրում ընկերների ո՛չ որոնիր , ոչ կանչիր :
Խաղերով լի այս աշխարհում խաղդ եթե տանուլ տաս ,
Զլարթ եղի՛ր , ու աղալիսով բախտի վրա կը խնդաս :

Անվախ ու վեհ գեկդ վարե անձանոթինդ դեմ-դմի .
Անդրջալի առաջ դնա՛ , ինչ որ լինի՛ , թող լինի :

Լսի՛ր , տղա՛ս , ինձ կթաղես անհայտ մի տեղ , աննշան ,
Որ չիմանան , մարդիկ չգան՝ չիրմիս քարը դողանան :

Մեղեդիներով դարձնեն է վիթխել,
Անհուն հայացքով ժպտում է արեւ.
Կարծես՝ դաշտերը թուղպը չի պատել,
Զի կախվել ծառից մահազույն տերեւ:

Պառկել է մեջքին ծովը անդորրիկ,
Լայն:—լայն բացել է աչքերը ծովի,
Կարծես՝ չի պայթել այնտեղ վոթորիկ,
Եվ հետքն իսկ չը կա բեկված մի նավի:

Մանուկներն ուրախ՝ դալար մարդերում
Երգում են պարում՝ գիրկ գրկի փարած.
Կարծես՝ աշխարհում չի թափվել արյուն,
Զի եղել երբեք լաց ու կոտորած...
1922—Վենետիկ



Հարեւանիս որդին մեռաւ,
Քսան տարու տղա.
Նոր էր ինձնից գիրք վոխ առաւ,
Առույգ, առողջ տղա:

Բիւլ գիշեր է դարնանային՝
Լուսնով, բույրով օծուն.
Կրթնել եմ ես պատշգամբին՝
Միտքս ցալով խոցուն:

Աչքս եմ հառել պատուհանին
Մահով մթնած խուցի.
Մոմն է վառվում լուռ անարին,
Դալուկ, առանց բոցի:

Եւ զխտում եմ, անհագ զխտում
Շուրջս լցված մահով.
Զարհուրանքն է հոգիս պատում
Անեության ահով:

Եւ աշխարհն է մեռել դառնում,
Ընկած սրտիս վըրա.
Եւ լուսինը—դալուկ մի մոմ՝
Լուռ սնարին նրա:
1912—Վենետիկ



ՌԱՎԵՆՆԱՅՈՒՄ

Արարատի ծեր կառարին
Դար է եկել, վայրկյանի պես,
Ու անցել:

Անհուն թվով կայծակների
Սուրն է բեկվել աղամանդին,
Ու անցել:

Մահախուճապ սերունդների
Աչքն է զխալել լույս զազաթին,
Ու անցել:

Հերթը հիմա քոնն է մի պահ.
Դու էլ նայիր սեղ ճակատին,
Ու անցիր...

1926 — Ռափեհնա

Հայրենիքից հեռու, մի օր,
Եթե մահը դարկէ ինձ,
Միեւնույն է՝ թաղվեմ ուր որ,—
Մեր մօր գրկումն եմ նսրկից:

Սակայն, քաղցր է ննջել դաշտում,
Խնձորենու շուքի տակ,
Որ գարունքին չիրմիս ծովի գան
Ծաղիկները սպլտակ:

Եւ ամառը՝ աղջիկները
Վրաս կանգնեն երգելով.
Քաղեն, լեցնեն գոգն ու ծոցը
Կարմիր, կարմիր խնձորով:

Եւ աշունքին՝ սիրուն նման
Մեռած, լացած մի երազ՝
Տերեւները դալուկ, դեղին,
Իջնին, մեռնին իմ վերաս:

Երբ ձմեռ դա՝ լռիկ ու հեղձ
Բյուրեղները ճյուղերեն
Շիրմիս կաթեն արցունքի սկեռ
Մենության մեջ ձյունեղեն:

1918—Ժընև

ՀԱՅՐԵՆԻ ԾՈՒԽԸ

Հայրենի հողի վրա եմ նորից,
Նորից մանկական աչքով տեսնում եմ՝
Հավերժից դիտող աստղերն հրեղեն,
Հրաչք է դառնում աշխարհն ինձ նորից:

Ուրախ քրքիջով վազում է կայտառ
Իմ հին խաղընկեր դեստակը փայլուն,
Տեսնում եմ նրա զմրուխտ հայելում
Ծաղկի պես ցնծուն՝ պատկերս պայծառ:

Կուզեի նստել այս սուրբ ծխի տակ
Երգում է ծառից մի հաղք սրտադուհ.
Տեսնում եմ՝ հայրս բարի, մտախոհ,
Ծանոթ չավիղով քայլում է դանդաղ:

Ինձ տուն է կանչում ձայնը մայրենի,
Խաղըս թողնում եմ. երեկո է ուշ.
Գլխում է մայրս ժպտում է քեզուշ,
Մի արևվի պես, որ նման չունի:

Վառվել է նորից օձախն հինավուրց,
Ելնում է ծուխը անուշ խընկի պես,
Խոսում են մերոնք... բայց նեջում եմ ես,
Հոգիս պարուրած հեքիաթ ու անուրջ:

Ո՛չինչ չեմ տեսնում այս ծխից ավել,
Ո՛չինչ, դատարկված այս մեկ աշխարհում.
Ո՛չ կին երազած, պանծալի անուն,
Ո՛չ դանձ աշխարհի—այս ծուխից ավել:

Կուղերի նստել այս սուրբ ծխի տակ
Ու տեսնել նորից հոգով մանկական
Հարազատներս, որ հիմա չկան,
Եվ հրաշք նորից—աշխարհ բովանդակ...

1926 — Երևան



Երկու մանուկ՝ տղա-աղջիկ,
Խաղում էին դաշտերում:
Երկու ընկեր՝ տղա-աղջիկ՝
Դպրոց էին ընտանդում:

Երկու սրտեր հանդիպեցին
Շշուկի մեջ ծառուղու.
Երազեցին և թախծեցին,
Եվ սիրեցին իրարու:

Երկու չիբի՛մ իրար մոտիկ
Նոճինների ստվերում:
Երկու մանուկ՝ տղա-աղջիկ,
Խաղ են անում դաշտերում...

1929 — Երևան



Երազիս տեսա, որ մայրս՝ թշվառ,
Շեն պատերի տակ, մեծ փողոցներում,
Ա՛յնպես դողդոջուն, հիվանդ ու անճար,
Անց ու դարձողին ձեռն էր կարկառում:

Երազիս տեսա որ իմ մայրը՝ ծեր,
Յնջոտիններով պատած մուրացկան,

Եվ մարդիկ՝ անգուլթ, անտարբեր, անսեր,
Զբոսնում էին և հրում նրան:

Եվ երազիս մեջ ես դառնւ լացի,
Ու ցավից զարթնած՝ լաց եղա անքուն.—
Ա՛խ, ո՞րքան մայրեր՝ խեղճ, առանց հացի,
Մեր շուրջն են դողում ու մենք չենք զգում...
1908--Թիֆլիս



ՄԵՐ ՊԱՏՄԻՉՆԵՐԸ ԵՎ ՄԵՐ ԳՈՒՍԱՆՆԵՐԸ

Նվեր մեր ժողովրդական վեպի
«Սասունցի Դա Խիչ»-ի հազարամյակին:

I

Մեր հոյակապ հին վանքերի մութ խուցերում,
մենության մեջ
Պատմիչները մեր վշտահար, մեղմ կանթեղի լույսով
անչեջ,
Մի նշխարով, մի կում ջրով և ճգնությամբ գիշերն
անքուն,
Պատմությունը մեր դրեցին մազաղաթի վրա
դժգույն—
Եղեռները, նախճիրները հորդանների արյունը ուռչտ,
Փլուզումը հայրենիքի և ոսոխի սուրը անկուշտ:
Եվ ողբացին լալահառաչ դշխեմ բախտը Հայաստանի
Եվ հուսացին արդարության մի խուլ ասածո
դատաստանի:

II

Մեր գեղջուկի պարզ խրճիթում, սուրբ օճախի
շուրջը նստած՝

Գուսանները մեր խանդալից, առջևները դինի և հաց,
Վիպերգեցին հաղթանակը դյուցազներին մեր մեծագոր
ծվ ծաղրեցին պարտությունը սոսխների մեր

բյուրավոր:

Եվ հյուսեցին պատմությունը հալերժացող

Ժողովուրդի,

Վառ հալատով փառքերը մեր ալանդեցին որդոյ

որդի:

Տեսան շքեղ մեր ապագան, անընդճիւ աղատ ողին,

Հայրենիքի սիրո համար միշտ բարձրացած

Թուր Կայծակին:

1939—Ծաղկածոր



Վերջալուսին սսկեչող,

Դաշտերում ծաղկած

Շրջում էի մենավոր,

Հողիս անդորրած:

Մուտցված մի երդ հին

Լսեցի հանկարծ,

Այնքան, այնքան մտերիմ՝

Սիրած ու ապրած:

Աղջիկ, տղա՝ թե թե՛

Անցան ծաղկադարդ,

Ամբողջ սլացք, տենչ ու բոց,

Երգելով զվարթ:

Այդ երգը, սիրտ, դիտես դու,

Երգել եմ և ես,

Երբ որ պատանի էի՝
Հրավառ ու վեռ:

Վերադարձան հողուս մեջ
Սիրելի դեմքեր
Այս աշխարհից հեռացած
Եվ մեռած սերեր:

Մինչև խորին ուշ գիշեր
Դաշտերում թափուր
Ուրուհերի հետ անթիվ
Ծրջում եմ տխուր...
1933—Փարիզ



ՄԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հուրհուրում էր արեն ուրախ,
Գեան էր գնում քաղցրակարկաչ.
Չորս դեմք՝ դարձան կարմիր ծիծաղ,
Վարդեր կարմիր, կարմիր կակաչ:

Արտույտն ևրդով ճախրում էր վեր.
Արտաներում՝ խրխինջ ու կանչ.
Չորս դեմք՝ դարձան կանանչ թևիկեր,
Կանանչ հովեր, ծովեր կանանչ:

Մեր մանկական ճիչն էր թնդում
Դաշտերի մեջ ցողաթաթախ.
Խալտում էինք զմբուխա գետում,—
Եվ դնում էր արեն ուրախ...
1930—Փարիզ

Փրփուր բաշերով ծովը ամեհի
Ծեծում է ժռուռ ափերն ամայի:

Ինձ համար չկա ալիւս գաղտնի,—
Եւ աշխարհն անհուն՝ նպատակ չունի:

Կովում է սիրտը ամեն մի վայրկյան
Դաժան կամքի դեմ ահեղ բռնության:

Ողջը երազ է, ողջը՝ ներապրում,
Եւ աշխարհն իրոք չունի դոյություն:
Ես միայն—ես կամ, և ուրիշ ոչոք,
Երջանկությունը ակնթարթ է լոկ:

Եւ աշնան հողմը իմ գլխի վրա
Թող հիմա վայրագ շաչե ու ունա...
1912—Պրինկիպո



Կեռասենին ծաղկեց կրկին,
Ծաւալվեց բույր ու գեփյուն.
Բլբուլն երգեց վարդի գրկին,
Կարկաջեցին ակն-աղբյուր:

Իր լարն ունի թուփ ու թռչուն,
Ամեն մի ծիւ ու ծաղիկ,
Բյուր-բյուր լարով դարնան լեզուն
Նորից խոսեց գեղեցիկ:

Ես լսում եմ ու համատում
Նորից դարնան հեքիաթին.
— Ո՞վ էր՝ հնչեց իմ հին սրտում
Սիրո զմբուխով մեղեդին...
1914—Բաղի

Վտարված եմ ես
Հայրենի երկրից .
Մի անհայտ ուղի
Լուռ տանում է ինձ :

Ո՞ւր եմ գնում ես ,
Ո՞ւր պիտի հանդիմ ,
Ո՞ւր պիտի լինի
Կայանքս վերջին :

Ձյունն եկալ , ծածկեց
Ուղի ու կածան .
Որոնց սիրել եմ ,
Ինձ օտար դարձան :

Ախ , չար բախտիս դեմ
Իմ խալար հեռում
Մի աղետ ճըրաղ
Արդյոք չի՞ վառվում :

Վայում է քամին ,
Խիտ ըուք է հիմի .
Թող իմ թշնամին
Անտուն չլլինի . . .
1910 — Հասան-Ղալա



Բախտը ինձնից թըռալ , դնաց
Վերջալսել շողերի պես .
Հույսը միայն մոտըս մնաց ,
Մոտըս մնաց անուշ մոր պես :

Եկեք, լիովեք դաշտ ու հովիտ .
Արչալուսի վառ ճաճանջներ .
Հարցնեմ՝ ասե՞ք,— ո՞ր են, չըլիան
Մեր ընկերներ ու ճաճանջներ :

Ո՞ր դնացիք, օրեր չքեղ,
Սեր ու խնդում, երդ ու երազ .
Արդ, մահն է իր նետերն ասեղ
Ամեն կողմից լարել վերաս :

Ո՞ր դնացիք աշնան քամու,
Բերանն ընկած տերևի սկս .
Մի՞թե նորից չեք դառնալու
Գարնան զվարթ ջրերի սկս :
1912—Յյուրիկ



Շատ մի տխրիր, շատ մի խնդար, սիրելիս,
— Այս աշխարհում և ոչ մի բան հիմք չունի .
Վաղանցուկ են, կան ու չկան, սիրելիս,
Ի ուր իրերն ու աստղերը անհունի :

Լայնաիրտ եղիր, ողջը երազ համարե,
— Այս աշխարհում և ոչ մի բան միտք չունի .
Լացը՝ ժլպկա ու սերը՝ ցալ համարե,
Ի՞նչ որ ասերես, կյանքըդ ինչո՞ւ համար է :

Ախ, մի տխրիր, վիշտը կանցնի,— այդ ոչինչ,
— Այս աշխարհում և ոչ մի բան զին չունի .
Շատ մի հրճվիր, սերն էլ կանցնի, բայց ոչինչ,
Կյանքն էլ կանցնի,— այդ որ ոչինչ ու ոչինչ :

Լաց, իմ նաղելիս, լաց դառն ու անհուն,
Աշխարհի վերքին չըկա դեղ—դարման.
Ի՞նչ է մեր կյանքը—լաց մի վայլելուն՝
Հողմերի սուջա ահեղ բնության:

Եվ սեր ու երգեր, և վառք ու հանճար
Սին պատրանքներ, են մահը մոռնալու՝
Եվ մարդը՝ դժբախտ, անզոր ու անճար՝
Ծնված է մահին պատառ դառնալու:

Հալկտենական, անձիր, անսահման
Խախտրները մեջ, կյանք, դու ես մի լույս,
Որ մի պահ չողաս, մարիս հալկոյան,—
Լաց, իմ նաղելիս, լաց դառն ու անհույս:

Իմ սիրտը նման բացված խոր վերքի,
Որ տիեզերական կսկիծն է լալիս.
Լալիս է դարեր առանց արցունքի,—
Ախ, հեզ գլուխըդ դիր վշտոտ կրծքիս:

Դիր անհույս սրտիս գլուխըդ ու լաց,
Ամենքի բախտը լաց, իմ նաղելիս.
Լաց,—և արցունքդ դեռ չցամաքած՝
Դուռդ կըբաղիս մահը, նաղելիս...

1

Մառիս վրա մի գորշ թռչուն՝
Կտուցն առած թևի տակ՝
Կուչ է եկել ու հառաչում,
Այնպես տխուր ու անհույս,
Ասես՝ առել բերել է ինձ
Վերջին խոսքը սիրելուս...

Ու լսում եմ խոսքը տրտում,
Սրտիցս արյուն է կաթում...

2

Միշտ երկրե երկիր,
Ինձանից հեռու,
Թափառում էիր,
Երբ ողջ էիր դու:

Բայց մոտըս եկար
Գո մեռած օրեդ.
Հիմա անբաժան
Շրջում ես ինձ հետ:

Հեռու անտառում ծաղկում է հպարտ.
Յնծում է գլխարթ աչքն կաղնին հիմա,
Որ պիտի դառնա դադաղըս մի օր:
Եվ մահըս մոտ է, մոտիկ է աչքքան,
Որ սմեն անգամ հողուս ալանջով
Լսում եմ կաղնու սոսափյունը խոր...

1929—Երևան



Մաղում է աւճրե ,
Սրտամաշ , տրտում ,
Անձրե ու անձրե ,
Դանդաղ , անդադրում :

Ա՛խ , հիմի , հիմի
Ի՛նչ ցուրտ է ու թաց
Մուկում քո շիրմի ,
Իմ սրտիս սիրած :

Հոգուս մեջ դարձար
Դու մի այրող վերք ,
Ես քեզ մոռանալ
Ձեմ կարող երբեք :

Ու աչնան մեզում
Կանգնել եմ անհույս ,
Անհույս հեկեկում
Անունըդ անուշ :

Աչքս ճամբիդ ծովացած՝
Կարոտդ սիրտս էր այրում ,
Այցի եկար դու հանկարծ
Ինձ այս օտար աշխարհում .

Դեմքդ քնքուշ ժպտող ,
Ինչպե՞ս մանուկ երեկվա ,
Գիրկս ընկար կարոտով ,
Իմ անուշիկ երեխա :

Այդ ինչքան էս մեծացել,
Պարթևական ի՛նչ հասակ,
Ի՛նչ չքեղ էս, դեղեցիկ,
Դարձան կանաչ արեգակ:

Հաղթանակեց էս եկել,
Ոսկեղբա՛հ, քաջա՛ծի,
Ա՛խ, քեղ չսա եմ կարտացել,
Մոտս մնա, մի՛ դարձի:

Սո՛ւտ է, հոգիս, թե՛ հիմի
Մարմարե ձյունն է ծածկում
Հողաթումբը քո շիրմի.—
Դու իմ մոտս էս, իմ դրկում:

Ճակարկդ վրա ասողի պես
Պստիկ, պստիկ մի վերք կա.
Թո՛ղ համբուրեմ՝ լավանա,
Դո՛ւ, իմ կարիճ երեխա...

1916



ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ԶԱՆԳ

... Եվ էս ապատում և տնադատում
Լուռ թախառում եմ հոգիս ծանրացած
Անբույժ խոհերով, վշտով անպատում
Եվ տենչանքներով տիեզերատարած:
Եվ հանկարծորեն՝ պարզ ու աննսեմ,
Ես իսկ զգում եմ, տեսնում եմ ահա,—
Տիեզերքը ողջ—մի մեծ, անհուն զանգ,
Եվ հոգիս—նրա լեզվակը վսեմ:

Եւ չբաշխեցիր, վեհ լռութեան մեջ
 Տիեզերքն անձիր՝ զողանջում է խոր
 Երգն անհունութեան, և հալերժութեան,
 Եւ ճշմարտութեան, և գեղեցկութեան:
 Եւ զողանջում է տիեզերքն ամեն—
 Եւ իմ հոգումն է, իմ ոգին է այն,
 Որ զողանջում է—եւ մարդսրե եմ...

Եւ ահա այնտեղ ամբսին է ծփում
 Ծանր ու թանձր՝ օլկիանի նման.
 Եւ զորչ, հարթ է նա—զանդւած մի հսկա:
 Եւ հոգուս խորքից բարբառ եմ լսում—
 Դողանջը զանգի տիեզերական:

Եւ զեպի ամբսին իջնում եմ ահա
 Նոր կտակներով, նոր սրտազամներով.
 Դեպ նրա հոգին գահալիժում եմ՝
 Նրան խայթելու, և քարոզելու,
 Եւ արտասովելու, և այրելու...

1899—Ալեքսանդրապոլ



Եւ ձեզ ասում եմ՝ կըզա ոգու սով,
 Եւ զուք կըքաղցեք ճոխ սեղանի մոտ,
 Կընկենեք մուրալու հարբած որկորով՝
 Հըրեղին խոտքի, վեհ խոտքի կարոտ:

Լրբենի ծաղրով արհամարհեցիք
 Ոգու վառ գեղմունք—միտք ու երազանք,
 Նյութի տաճարում արբած պարեցիք՝
 Մոռացած անմահ, անհունի տեղանք:

Դուք, որ հեզնեցիք ուժն ստեղծագործ՝
Ձեր նյութի հանդեպ կըզա ոգու սով.
Եվ մուրացկի պես փշրանքի համար
Ծարավ ու նոթի կանցնեք ծովն ծով...
1903 Բագու



Երկինք հիասքանչ, չքեղ, լուսալից,
Հոգիս արթնացուց լըռության երգով,
Եվ այս տաղտուկից, կյանքի անձուկից
Թափ առաւ հոգիս երաղ-թեւերով:

Եվ տիեզերական խորությունների
Անճառ վայրերում հոգիս սավառնեց.
Եվ խորախորհուրդ, վեհ գաղտնիքներէ
Անխոս բարբառին լուռ ունկընդրեց:

Եվ տեսաւ նրա ափերը անծիր,
Անսահմանության սարսափն ահալոր,
Աստղի քարվաններ, բույլեր ցանուցիր,
Ուժերի հախուռն հորձանքը հըզոր:

Եվ երկյուղադին հոգիս հաղորդվեց
Հավիտենության խոհերին վըսեմ,
Անմահ էության հարվեց ու ձուլվեց,
Ինչպես մի հընչյուն, հյուլէ մի նըսեմ...
1904—Թիֆլիս



Հոգիս մույլ էր մըըրկի նըման,
Եվ ծանր էր վիշտըս, և ես քուն մտա,
Ինձ տանում էին դեպի կախաղան:
Եվ խոժոռ ճակտիս պռակ տատասկյա:

Եվ խոսքըս մուրճ էր, և խոսքըս՝ հըրդեհ,
Ես փչրում էի սըրտերը մարդկանց.
Եվ խոսքըս մուրճ էր, և խոսքըս՝ հըրդեհ,
Ես աչրում էի սըրտերը մարդկանց:

Ինձ տանում էին դեպի կախաղան,
Սըվինների տակ զինավառ զորքի.
Եվ հետևում էր ամբոխն ինձ անձայն,
Ամբոխը հոգու և հանիք խոսքի:

Ինձ բարձրացրին դեպի կախաղան.—
Եվ ճակտիս՝ ցնորք և վաճաճ պսակ,
Ամբոխը սակայն թշվառ և ունայն
Խուռըն սողում էր իմ ոտների տակ...
1902 — Ախալցխա



Յորենի ծփուհն արտերի կզրին
Կանգնել խորհում եմ սրտիս մեջ լսին.—

Մի՞թե դու չէիր, հայրենի՛ք իմ հեզ,
Որ թաղաներից, յուրդերից մի՞ին
Հորդացող—եկող ելուզակների
Բյուր սլաք ու նետ, բյուր նիզակ ու տեղ
Սրտիդ մեջ մեխված ընկել էիր խեղճ
Քառուղու վրա բաղխվող ազդերի,
Դաժան դարձրի մզմալանջի մեջ
Սմբակների տակ խոլ նժույգների,
Եվ սրում էին ճիչով չարախինդ
Անգղներն իրենց կտուցները վես

Բո արեակեղ ժայռերի վրա
Հոշոտեւում քեզ...

Եւ սակայն հիմա,
Դո՛ւ նորից ծաղկել, ցնծում ես նորից,
Ելնում է ծուխը խրճիթներից հին,
Ուր մայրըս՝ անուշ օրորել է ինձ,
Խմաստալորել մանուկ իմ հոգին
Բո հզոր լեզուով, երկի՛ր կաթոգին:
Այնքան ժամանակ, որ պիտի հերկե
Սեահողըդ հին՝ քո կտրիճ որդին,
Եւ գուսանըդ վառ՝ սերըդ պիտ երգե,
Դու պիտի ծաղկես, երկի՛ր հայրական,
Բո ոգով, ոճով և բարձրագլուխ
Դու պիտի հնչե՛ս, հնչե՛ս հաղթական,
Իմ հի՛ն հայ լեզու՝ քաղցր ու սրտաբուխ:

1930



ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՍ

Պիտի վարվիմ չքնաղ լանջիդ՝
Դարնան վարդով ցնծա՛ւն.
Եւ մայրական անհուն շնչիդ՝
Յորեն արտով ծըլո՛ւն:

Կանչում ես ինձ լուսարարաւ
Բո սիրազեղ կոչով՝
Դեմքդ եմ տեսնում՝ նոր ո՛ր պա՛ծաւ
Բո հնազեղ ոճով:

Վա՛ն ու հզո՛ր քո ապաղան
Կայծակում է իմ դեմ.
Դո՛ւ, հավերժող իմ Հայաստան,
Անուն քա՛ղցր ու վսե՛մ:
1935—Փարիզ



ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԶԱՆԴ

Ազատության Զա՛նդ, դու վե՛հ զողանջե՛
Կովկասյան վսե՛մ, վե՛ս բարձունքներից,
Ինչպե՛ս մըրբիկ՝ շաչե՛, շառաչե՛,
Մինչև սիգապանծ ազատն Մասիս:

Անհաղ վըրեժի ե՛ր ըմբոստացման,
Ե՛վ բուն ցառման բարբառը հնչե՛,
Ժողովուրդների անկա՛խ, ինքնիշխա՛ն՝
Դաչն ազատական խրոխտ զողանջե՛:

Լեռներից խրճիթ, և ձորերից—ձոր,
Եվ սրբերից սիրտ ձայնդ թո՛ղ թռչի,
Եվ ընդլըլումի պատգամդ հզոր
Հավիտյան անլուռ երբեք թո՛ղ չհանդչի:

Ըմբոստ ոգիներ՝, թեև առե՛ք, հասե՛ք,
Եվ զանգահարենք ամո՛ւր, միհամո՛ւր
Զանգն ազատության զանգահարեցե՛ք
Կովկասի համար հանո՛ւր ընդհանո՛ւր:

Եվ որոտա՛, Զա՛նդ, և արթնացը՛ու
Դարեւսր ներհից Մասիան ու Կաղբեկ,
Թափ ամ՛ւր թեւերը, արծի՛ւ լեռներս՛ւ,
Քրեած առյուծնե՛ր, բաշերդ թոթվե՛ք:

Եվ բաւական է՝ անարդ. լծի տակ
Մենք ստրուկ մնանք՝ ձեռներս շղթա.
Կապանք փշրելու մեզ թույն ու կրակ,
Մեզ ուժ և կորույլ, վրեժ ոբոտա:

Եվ մեզ ամենքիս մռնչա՛, կոչե՛
Մահվան ու սխառքի դաշտը պայքարի,
Մրբագանձ ուղմի շեփորը հնչե՛
Ընդդէմ բռնության, ամբարիշտ չարի:

Եվ ազատության նորուք արևի
Ոսկի ներքողը, Ձանդ, զվարթ հնչե՛,
Բյուր դազաթներից ազատ Կոյկասի
Սուրբ եղբայրության տոնին մեզ կանչե՛:

1903



Նորից եկան դարնան անո՛ւշ օրերը,
Յուպս առնիմ, ընկնիմ սար ու ձորերը:—
Սիրտըս կուզե հեռո՛ւնները սալառնել,
Նո՛ր ուղիներ, նո՛ր աշխարհներ թափառել:

Սեդ ժայռերի վայրի, խոլոր բարձունքին
Վարդեր քաղեմ ու ճակատըս սըսակեմ.
Սարերն ի վեր ամպերի պես բարձրանամ,
Արծըլի հետ ալրւած կուրծքըս հովին տամ:

Արևն ելալ ոսկի հուսքերն ուսերին,
Ձառ հալքերը իրար անո՛ւշ ձեն տլին.
Սիրտըս զվարթ՝ արտուտի պես թռուռուն՝
Դեպի արև, դեպի ճամբար է թըռնում:

Եղնիկները ցողաշաղաղ սարն ելան,
Նրանց հետքից թռչկոտելով սարն երթամ.
Խարույկի շուրջ, հովիվների, հոտի քով,
Սերս երգեմ՝ քաղցը չըլին ծոր տալով:

Որտեղ մըթնի, այնտեղ քնիմ միայնակ,
Վառ աստղերի, կապույտ երկնի ծածկի
տակ.

Ուռինները հովերի հետ միասին
Ինձ գուրգուրող օրոր կստեն՝ ուր քնիմ:



Եվ ծեգը ինձ համբուրելով ձայն կըտա,
Կուրծքս լիքը թարմ բուրմունքով կըթնդա,
Ու կարկաչուն աղբյուրների ցողերով
Կըլլացվեմ և կը ճախրեմ նոր ճամբով:

Կերթամ հեռո՛ւ անապատներ ու ծովեր,
Կըթափառեմ անհայտ վայրեր, աշխարհներ,
Ուրիշ ազգեր, ուրիշ սրտեր տեանելու,
Եվ ամենը հասկանալու, երգելու:

Եվ բնության հրաշքները կը տեսնեմ,
Նրա լեզուն, հազար տեսակ կըլսեմ.
Ուրիշ երկինք, ուրիշ աստղեր գրկելու,
Եվ ամենը խորն զգալու, երգելու:

— Է՛յ դու, անգին, թափառակա՛ն, վսեմ
կյանք,
Հեռուների, անհունների իմ տենչանք,
Քո շնորհիվ հրեղեն եմ, թևալոր,
Աշխարհն իմս է, գլխիս տերն եմ ու հզոր:

Այս նոր տարւլա առաւլատ,
Երբ որ քնից զարթնեցի,
Ալա՛ղ, մերսնք միտս ընկան,
Եվ սուրբ պահեր հիշեցի:—

Տեսա գլուղի տունը մեր...
Զրաղացի ձայնն անո՛ւշ.
Մեր մեծ թոնիրը վառ էր...
Նորահացի հոտն անո՛ւշ:

Հայրըս եկել քաղաքից՝
Գույրիկիս ու ինձ համար
Բերել էր թանգ նվերներ—
Նոր զգեստներ, ծաղկաւառ:

Բռնած հորըս ձեռներից՝
Գույրիկս ու ես թովւուն
Շրջում էինք բերկրալի
Արիաչայի ափերում:

Ա՛խ, այն օրը հիշեցի.—
Հալեթական տխուր պահ.—
Օտար երկիր գնացի,
Է՛լ մայրիկիս չտեսա:

Մայրըս սեղմած ինձ կրծքին՝
Լաց էր լինում սրտաքամ,
Համբուրում էր կարտաով,
Ու չէր թողնում, որ գնամ:

Ձիւ քայլում էր դէկահակ
Մտքերիւ հետ թախծալից,
Ու տանում էր ինձ հեռու
Մանկության սուրբ վայրերից:

Եվ քայլ առ քայլ՝ մարում էր
Ջրաղացիւ ձայնն անուշ,
Բայց ես լսում էի դեռ
Խեղճ մայրիկիւ լացն անհույս:

Այս նոր տարվա առավոտ,
Երբ որ քնից զարթնեցի,
Ավա՛ղ, մերոնք միտս ընկան,
Եվ սրտիս մեջ լացեցի...

1940



Ետ դառնար հիմա հասակըս մատաղ,
Աինեի նորից աչք խենթ պատանին,
Երգը՝ չթուներես, և սիրտըս ուրախ,
Սանձեի նորից հորըս կապույտ ձին,
Եվ խուճորերով, կատարներով վես,
Սուրող գետերի շառաչյունի հետ
Թռչեի ջքնաղ իմ սիրածին տես,
Որպես մի վառված, անվհե՜ր ասպետ:

Ամսավերջին ապրիլի
Միտքս խոցուն՝ ելա դաշտ,
Բնությունը դրկեց ինձ,
Ինչպես մի մայր սիրաշատ:

Ծուրջս փռվել էր հրաշք,
Առավոտն էր բողբոջում,
Նժույգի պես ոսկերաչ
Արեգակն էր վրնջում:

Հավքերն ուրախ երգեցին,
Ինձ ժպտացին ծիլ ու սեղ,
Որ իրենց պես սրտադոհ,
Զվարթ լինեմ իրենց պես:

Ինչպես խայտում են, խնդում
Ծփծփում են թևաբախ,
Ուլեր, դառներ լուսադեղմ
Եվ թռչունները չքնաղ:

Եվ ծաղիկներ, թիթեռներ,
Եվ գեփյուռներ քաղցրարույր,
Ծիծեռնակներ սրաթև,
Եվ դայլալուղ ակն—աղբյուր:

Ու սրտիս մեջ մեկը ինձ
Խոսք է ասում մտերիմ,—
«Կանգնի՛ր, ո՛վ մարդ, և սիրո՞ւմ
Ողջագուրի՛ր ամենքին:

Գլուխդ բաց, ողջունի՛ր
Եղնիկներին, ծառերին,
Թռչուններին, թփերին,
Ասլակներին, դառներին:

Նրանք հավերժ հարազատ
Եղբայրներն են քո խոնարհ,
Ծնած—սնած մի մորից
Քույրիկները քո բարի:

Ծունըր իջի՛ր երկյուղած
Եվ այս մամուռ ժայռը մեծ
Խոնարհ սրտով համբուրի—
Նա եղբայրն է քո երեց»:
1940



ԲԻՆԳՅՈՒ

Երբ բաց եղան դարնան կանաչ դռները,
Քնար դառան աղբյուրները Բինգյուլի.
Շարվե չարան անցան զուգլած ուղտերը,
Յարս էլ գնաց յայլաները Բինգյուլի:

Անգին յարիս լույս երեսին կարոտ եմ,
Նազուկ մեջքին, ծով—ծամերին կարոտ եմ.
Քաղցր լեզվին, անուշ հոտին կարոտ եմ,
Սև աչքերով էն եղնիկին Բինգյուլի:

Պա՛ղ—պա՛ղ ջրեր, պապակ շուրթըս չի
բացվի,
Ծուխ—ծուխ ծաղկունք, լացող աչքս չի
բացվի.

Դեռ չտեսած յարիս, — սիրտըս չի բացվի,
Ինձ ի՞նչ, ավա՛ղ, բլբուլները Բինգյոլի:

Մոլորվել եմ, ճամբաներին ծանոթ չեմ,
Բյուր լճերին, գետ ու քարին ծանոթ չեմ.
Ես պանդուխտ եմ, էս տեղերին ծանոթ չեմ,
Քոսյրի՛կ, ասա՛, ո՞րն է ճամբան Բինգյոլի:
1941—Երևան



Ամառվա կապույտ, անդորր գիշերին,
Ժայռի կատարին նստել եմ մենակ՝
Հայացքըս հառած նիրհ մտած ծովին:

Լո՛ւռ է ամեն ինչ և ամենուրեք.
Ժամանակն՝ անշարժ, և ողջ տիեզերք
Լցված խորագդաց, խորին լռությամբ:

Պա՛հ երանալետ և նվիրական,
Անհուն լռություն տիեզերական:

Ե՛ս տեսնում եմ ինձ, Է՛ս լսում եմ ինձ,
Ե՛ս զգում եմ ինձ, ճանաչում եմ ինձ:
1940—Սևան



Բոցիկու սարին սև ամպն է չոքել.
Հովն է հեծեծում Բասենա դաշտում. —
Ոսկի երգերը, իմ աղիղ ընկեր,
Էն հովն է երգում Բասենա դաշտում:

Այ սիրուն արտուտ լալալար դարնան
Արազի դաշտից մինչ Խլաթ ու Մուշ
Դուն թըռչում էիր սիրտըդ վառ-վառման
Դուլքն ազատության երգերով անուշ:

Քաջ ընկերներով կըռիւկ սըլացար
Ազատ երգերով Արազի դաշտում.
Նամարդ թշնամուն զարկիր, զարկվեցար
Ընկերներիդ հետ Բասենա դաշտում:

Ու ժողովուրդը կարոտ քու սիրուն
Բասենա դաշտից մինչ Խլաթ ու Մուշ
Երգում են անվերջ երգերդ սիրուն,
Ու չեն մոռանում երգերդ անուշ...

Ախ, սուրբ վերքերով ընկերներիդ հետ
Արնոտ հողի տակ անուշ քնեցիր.
Թող ծանր չթվա այն հողը վըրեդ,
Որն այնպես հըզուր, անհուն սիրեցիր...

Բոցիկու սարին սև ամպն է չոքել,
Հովն է հեծեծում Բասենա դաշտում.
Անուշ երգերդ, իմ ազիզ ընկեր,—
Էն հովն է երգում Բասենա դաշտում...



Էյ ջան հայրենիք, ինչքան սիրուն ես,
Սարերդ կորած երկնի մովի մեջ.
Ջրերդ անուշ, հովերդ անուշ,
Մենակ բալիքդ արուն-ծովի մեջ:

Քու հողին մեռնեմ, անգին հայրենիք,
Ախ, քիչ է, թե որ մի կյանքով մեռնեմ,
Երնեկ թռնենամ հաղար ու մի կյանք,
Հաղարն էլ սըրտանց քեզ մատաղ անեմ:

Ու հաղար կյանքով քու դարդին մեռնեմ,
Բարեքիդ մատաղ, մատաղ քու սիրուն.
Մենակ մի կյանքը թող ինձի պահեմ,
Էն էլ քու փառքի գովքը երգելու.

Որ արտուտի պես վեր ու վեր ճախրեմ
Նոր օրվա ծեղիդ աղիդ հայրենիք,
Ու անուշ երգեմ, բարձր ու զիլ գովեմ
Կանաչ արևըդ, ազատ հայրենիք...



ՄԵԾ ՍՏԱԼԻՆԻՆ

Բարձրացրել ես դու պատմության սուրն ահեղ
Երկրի վրա՝ ոճիրներով ծանրաբեռ.
Ստեղծագործ խոսքըդ հզոր և անշեղ
Ողջ աշխարհի սրտում կրակ է վառել:

Ելան ծովերն ու ծովերին միացան,
Դու վարեցիր ժողովուրդներ բազմահեծ
Ազատության, արդարության հանգրվան,
Նոր մարդկության մի նոր աշխարհ լուծընկեց:

Բռնկվել է արյան հեղեղը կրկին,
Վրնջում են նժույգները երկաթի,

Սաղայն սահմը մրրիկները զայրազին
Դու բռնել ես քո կուռ ձեռքում պողպատի:

Եվ տանում ես հաղթանակից հաղթանակ
Հայրենիքը մեր անեղը, աննկուն,
Քեզ անսպառ կամք ու կորով, երկար կյանք,
Մի մեծ դործի մեծ առաջնորդ խմաստուն:



ՌԱԶՄԱԿՈՉ

Գիշեր է մռայլ, ամպամած գիշեր,
Հողմեր են փչում, չաչում են հողմեր
Դավաճան երկրից մեր նենգ թշնամու՝
Մեր նվիրական դաշտերի վրա:
Գոռ ալիքներն են լեռնանում ընդոստ
Մեր խռովահույզ ծովերի վրա:

Էյ ազատ Մասիս, երկնասույզ գահեր,
Էյ երկաթակուռ խրոխտ դադաթներ,
Շանթեր եք զոգում, սուրեր եք կռում,
Հրեղեն ցասում ընդդեմ թշնամուն:
Էյ հեյ լսեցեք, վեհ հայրենիքի
Կտրիճ զալակներ, ժողովուրդներ քաջ,
Ելեք, զարթնեցեք, կանգնեցեք արթուն.
Գիտցեք, քնում են գետերն ու քամին,
Սաղայն չի քնում երբեք թշնամին:
Ահա ոճրամիտ մեր ոսոխը չար
Շղթա է բերում, լուծ ու կապանքներ՝
Ընկճելու ազատ մեր եղբայրներին
Էվ անարգելու հայրենիքը մեր:

Էյհէյ, լսեցեք, ճայն տվեք իրար,
 Ամենքդ եք ոտքի, մարդ քնած չկա՞.
 Շուտ հագեք—կապեք զենքեր ու զրահ.
 Գոտեպնդվեցեք ատելությամբ վառ.
 Գոտեպնդվեցեք անձնազոհ կամքով,
 Գոտեպնդվեցեք ահեղ վրեժով,
 Շառաչեք ուժգին, կաղնիներ հզոր,
 Խոլ վրնջացեք, նժույդներ խելախ,
 Մըրիկի նման զարկեցեք շեփոր,
 Դեպի ռազմի դաշտ, դեպ հերոսացում,
 Դեպի ռազմի դաշտ սուրբ զրոշի տակ,
 Դեպի բարձունքը մահի ու փառքի,
 Վանեցեք հեռու թշնամուն վայրադ,
 Մեր խրճիթներից, մեր հնձաններից,
 Մեր արտ ու կալից վանեցեք հեռու:
 Հալերժ պիտ մնա հայրենիքը մեր,
 Հզոր և ազատ և հալերժ կանգուն
 Մեր իդեալների սուրբ արևի տակ:

Դեպի ռազմի դաշտ, դեպ հերոսացում,
 Դեպի բարձունքը մեծ հաղթանակի:



ԶՈՆ ՀԱՅ ԺԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆԸ

Հայրենի դաշտում քայլում եմ մենակ.
 Աշուն է արդեն, և ձյունը նորեկ
 Ծածկել է լանջքը սեղ Արարատի.
 Հողմը սաստկաշունչ՝ հսկա մի բարդի
 Կորաթեքել է աղեղի նման
 Հայկ Նահապետի:

Սակայն իմ առաջ կանգնած են ահա՝
Պատմության ասեղ հողմերին ընկճած
Մյուսներն հոյակապ հին ավերակի:

Դո՛ւք, դարերի մեջ՝ դժար ու դաժան,
Երբ ամենայն ինչ ընկած էր տապաստ,
Դո՛ւք, ո՛վ Կրկնախոհ գմբեթներ ու վեմ,
Մնացիք ըմբոստ, մնացիք անսաստ
Բռնակալների չարության ընդդեմ,
Իմ Ժողովուրդը՝ զարկված չղթայի,
Նշխարները սուրբ, քարերը մամուռ
Պաշտեց դուրդուրեց հալատով անշեջ:
Դո՛ւք, հզոր որմե՛ր, կամարնե՛ր խրոխտ
Նրա հոգու հետ խոսեցեք հոգով
Մեր քաջակորով նախահայրերի.
Խոսեցիք լեզվով անհուն գեղեցիկ,
Եվ ներդաշնակի, և բացարձակի:

Դո՛ւք, վեհ վկաներ մեր անմահ փառքի,
Մեր ստեղծագործ ոգու, հանճարի,
Բեկորների մեջ ձեր նվիրական
Ինչպես մանուկը՝ աշխարհից լքված,
Մայրական գրկում տեսավ նա իրեն
Պաշտպանված ամուր, պարխապներով կուռ:

Հոգով ներշնչված սուրբ քարերիդ մեջ
Իմ Ժողովուրդը՝ հիացքով արգար,
Մարմինը տեսավ իր երկնասլաց
Վսեմ խոհերի, վեհ դադափարի.
Եվ իրեն բարձրը գգաց ոսոխից,
Հալարտ ու հզոր, և գոտեպնդվեց
Իր անպարտելի, լուսաբաղձ ոգու
Հավերժի համար անհաշտ պայքարի:

Սյունյաց բարձր լեռներում այլ շանթերն են
բոցկլտում,
շանդ տւ ձորեր թնդում են որոտալից շաչյունով,
Դավիթ-Բեկի քաջերի վառ թրերն են կայծակում,
Սմեն մի սիրտ թնդում է նժույգների դովիւնով:

Մեր դարաւոր ցասումի, մեր վրեժի օրն արդար
Դավիթ-Բեկը մեզ բերեց ազատության պատգամով.
Մեր գետերը փրփրաբաշ, մեր դաշտերը ծաղկալառ
Կարմրեցին, ցնծացին մեր թշնամու արյունով:

Դավիթ-Բեկի քաջերի սուրն ու թուրը հըրեղեն
Կոտորեցին, ջարդեցին մեր թշնամուն չարաղետ.
Դըրոշները թող ծփան, գանդերը թող ղողանջեն,
Թող քուն մտնեն աներկյուղ մեր մանուկներն
այսուհետ:

Դավիթ-Բեկը ծունր լիջալ, երբ որ եկաւ Հայաստան,
Ուխտեց փշրել մեզ դերոզ կապանքներն ու կուռ
չղթան,
Ուխտեց ջնջել թշնամուն, փրկել աշխարհն Հայաստան,
Ու կտտարեց ուխտը սուրբ... Հաղար, հաղար փառք
նրան:

Թող անձնուրաց ուխտ կապեն մեր թոռները քաջածին,
Դավիթ-Բեկի թուրը վեհ չըժանգոտի հալիսյան,
Շողա, շաչե, երբ խուժե մեր սուրբ հողը թշնամին,
Որ ծուխն անուշ բարձրանա մեր տներից հալիսյան:

*) Դրված «Դավիթ բեկ» կինոֆիլմի համար

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Եո երգիչ եմ	5
Գիշերն եկալ	5
Սիրալս երկինք է	6
Նրանք իմ կյանքը երազ դարձուցին	6
Հոգի կուտամ, հոգի տուր ինձ	6
Ախ, ալ վարդի, սիրո վարդի	7
Կուզեմ լինեմ վշտի ցողեր	7
Սիրտ իմ սպասիր	8
— Պարզեկա գիշեր	8
Միթե պիտի թողմին, թողնին	9
Լուս պարտիզում սըրտատրուի, սիրատենչ	10
Եվ սերըդ սիրտըս կարհեր խոցեց	10
Նման դայլերի խրմբին ամենի	11
Իմ հոգին տարադիր մի թռչուն	11
Քնքուշ հովիկ իմ նազկեուց	12
Մութը գրկած գետ ու գետին	13
Օտմը, ամայի՛ ճամբերի վրա	13
Ծաղիկ էի նորարողը՞	14
Երազիս տեսա՝ օրոր ու շորոր	15
Ա՛խ ես սիրու ճամբի տփում	15
Քո ունքերդ իմ սիրեկան	16
Ես հովիկ լինեի	16
Գրկիր ինձ մեղմիկ	17
Մի մրայոն աղջիկ տեսա	17
Ասում են, թե՛ դու աճյալես	18
Վերջին հորձանք իմ ցնորքի	19
Թարթիչներդ շուք կտան	19
Ծաղկավառ ուղին գնում է կրկին	20
Տարիներ հետս քեզ տեսա նորից	20
Քաղած վարդը թրփին ետ չի գա նորից	21
Կուզենայի, երբ կրկին	21

Լուս գիշերին մարիս դիմաց	22
Գազաթներին մով սարերի	22
Վարդի շրթունքը	22
Գիշերն երազով	23
Աղբյուրի մեջ մի մարալ	23
Է՛յ դու, ջահել, հպարտ հասակ	23
Ես կուղեի արևալուս	24
Առավոտուն ծով ճաճանչում	24
Միշտ զգում եմ ես	24
Եվ արծիվ մի սև իջավ սըրարշավ	25
Կնոջն ուղեցի հավատալ նորից	25
Դու նըշխուն նուս զառը վրադ	25
Բնւյր իմ, նազելի	26
Ա՛խ, իմ սիրուս վառ պարունը թոշնեցավ	26
Ամեն գիշեր իմ պարտեզում	26
Երազիս տեսա, որ ծովի ափին	27
Արազի ափին բոստանըս լինի	27
Շափանդ կուտաս բաղի միջին	27
Արտուն՝ ուսին, վարդը՝ սրտին	28
Ես որ մեռնիմ ու իմ վերքից	28
Այսօր ձեր տուն մեծ խնձույք կա	28
— Էդ ի՞նչ կըրակ կանես, մերիկ	29
Անտուն քամու պես փակ դուռդ, գիտե՞ս	29
Քեզ չտեսնել՝ ուխտել էի	29
Այս ուռու տակ մենք երգեցինք	30
Սև աչքեն շատ վախեցիր	30
Լուս գիշերին հեռու տեղից	30
Իմ այրող վշտից սիրտըս է մաշվիլ	31
Դուռըս ափ առած՝ կը ձեծե քամին	31
Ես որ մեռնիմ՝ ինձ կթաղեք	31
Զգիտեմ, թե ո՞ւր	32
Նա մի փոքրիկ աղջիկ է	32
Հայրենի աղբյուր	32
Ո՞րտեղ է ընկած	33
Անգիր, և՛ անհայտ, և՛ անհիշատակ	33
Հայրենի գետի գմբուխտ ափերին	33

Զյուն է դալիս, ու թախծալիւր	34
Ո՛րտեղ պիտի հանգչի մի օր	34
Գրչեր եկալ, ասողերն ելան	34
Ա՛խ, իմ ճամբես մոլոր գընաց	35
Դարգըս լացեք, սարի սըմբուլ	35
Սիրեցի, յարես տարան	36
— Սիրուն աղջիկ, երկիր լինիմ, դուն ի՞նչ կըլնիս . . .	37
Մաճկալ ետ, բեզարած ես	37
Կըռունկները շարան-շարան	38
Մայրիկիս	39
Է՛յ կանանչ ախպեր	40
Բալես ունի հնդու-մալիս	41
Ա՛խ մեր սիրտը լիքը դարդ, ցավ	41
Է՛յ դու մահվան անմահ աշխարհ	42
Հովերն առան սա՛ր ու դարե՛ր	43
Էս ջինջ աղբյուրն է՝ ուրախ, կարկաչուն	43
Ծամերդ հյուսնի	44
Արհն իջալ սարի գըլխուն	45
Յարես հստեղ վանքի դռան	46
Ի՞նչ ես գազազում, իմ վիրավոր սիրտ	46
Էն ամպի նըման խուլ ուրոտումով	47
Եղնիկները լուսաբացին	48
Աշնան պղտոր, պղտոր ամպեն	48
Էս ճամբեն ոլոր-մոլոր	49
Ժեռ, սև քարը սրտիս վրա	50
Սև մուժ ամպեր ճակտիդ դիզվան	51
Էս ի՞նչն է ամպում գիլ թեին կուտա	51
Իրիկունն եկալ, տնե-տուն մտալ	52
Ջմեռն անցալ, եկալ դարուն	53
Եեք մանուկ էի	53
Յար, աչերդ արեզական	54
Անհայտ, անորոշ, անձե տենչերով	55
Կենսական ծովի հույզերի միջին	55
Գիտեմ, երկիրը շատ դարեր հետո	55
Թափվեցին տերևներն աշնան ծառերից	56
Ծո՛ղ, եկան ազգեր և քո շառաչին	56

Շղարշ ամպերն երկինքն առան	57
Ազգավները գորշ թխերով	57
Զմբուխայա երգեր, երազներ շքեղ	58
Երազիս մեջ ծովը տեսա	59
Կյանքի կովում ամենքը գեմ ամենքին	59
Եվ անապատից, հեռու ծովերից	60
Հիմա հեռավոր, վեհ Հիմալայան	60
Ո՞ւմ սիրտն է հեծում մըռայլ գիշերին	61
Լեռների լանջում, ծանրը հողի տակ	61
Դո՛ւ անցորդը պես քեզ միայն լլկեա	62
Անապատում, միբաժի մեջ մի բեղվին	62
Ջայնրս հնչում է խավարի խորքից	63
Անմահ արևի վառ գգվանքի տակ	64
Անհուն վրեժի և ատելության	65
Ա՛խ երանի չըծնվեի	65
Օրերն հալվում են	65
Ազատության դանդ	66
Եղբայրության կամ թե սիրո	67
Ո՞ւմ հետ եմ անհույս	67
Թռչուններն ուրախ	68
Ո՛չ իշխանութուն, ոչ կալով, ո՛չ կին	69
Ծաղկունքը գարնան	69
Աշուն է քամի	69
Առավոտ պահին	70
Գետակի վրա	71
Կը տեսնեմ անա,— լսու երեկոյին	71
Ամեն դարունքին	72
Կտակ	73
Մեղեգիներով դարունն է փթթել	74
Հարևանիս որդին մեռավ	74
Ռավեննայում	75
Հայրենիքից հեռու, մի օր	76
Հայրենի ծուխը	77
Երկու մանուկ՝ տղա-աղջիկ	78
Երազիս տեսա, որ մայրս՝ թշվառ	78
Մեր պատմիչները և մեր դուստները	79
Վերջալույսին ոսկեշող	80

Մանկութիւն	81
Փրփուր բաշերով ծովը ամենի	82
Կեռասենին ծաղկեց կրկին	82
Վտարված եմ ես	83
Բախտը ինձնից թրուով գնաց,	83
Շատ մի տխրիւր, շատ մի խնդար, սիրելիս	84
Լաց, իմ նազելիս, լաց, դառն ու անհույս	85
Ծառիս վրա մի գորշ թռչուն	86
Տիեզերական դանդ	88
Ես ձեզ ասում եմ կգա ողու սով	89
Երկինք հիասքանչ, շքեղ լուսալից	90
Հոգիս մոռյլ էր մրբրկի նըման	90
Յորենի ծփուն արտերի եզրին	91
Հայրենիքիս	92
Ազատութեան դանդ	93
Նորից եկան զարնան անուշ օրերը	94
Եվ ծեղը ինձ համբուրելով	95
Նոր տարվա առավոտյան	96
Ետ դառնար հիմա հասակս մատաղ	97
Ողջուն ամենքին	98
Բինդյոլ	99
Ամառվա կապույտ, անդորը գիշերին	100
Բոցիկու սարին սև ամպն է չոքել	100
Է՛յ, ջան հայրենիք, ինչքան սիրուն ես	101
Մեծ Ստալինին	102
Ռադմակոչ	103
Ջոն հայ ճարտարապետութեանը	104
Ժողովրդի երգը	106

ՈՒՂՂԵԼ ԿԱՐԴԱԼՈՒՑ ԱՌԱՋ

Էջ	Տող	Տպված է	Պեսթ է լինի
11	վեր. 7	իմ	մի
16	ներ. 6	խմեհ	խմեի
35	ներ. 2	գլուխս	գլխուս
68	ներ. 5	ժանրացավ	նանրացավ
74	վեր. 6	ծովի	ծավի
77	վեր. 9	կուզեի նստել այս սուրբ ծխի տակ	կապույտ երեկոն այնքան է խաղաղ
89	ներ. 6	հարբած	հալրած
86	ներքևից 6 և 7	տողերի արանքում պետք է լինի՝ 3	
87	ներքևից 8 և 9	տողերի արանքում պետք է լինի՝ *	
95	վերևից 9 և 10	տողերի արանքում եղած աստղն աս- վելորդ է	

Պատ. խմբագիր՝ Ռ. ԶԱՐՅԱՆ

ՎՖ 01890. Պատվեր 226. Տիրաժ 5000, Տպագրական 3,5 մամ.
Ստորագրված է տպագրության 19/Մ 43 թ.

Հայպետհրատի տպարան, Երևան, 1943





ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. գրադ.



FL0040982

13A504

